

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Філологічний факультет
Кафедра української мови**

Оксана Лавер

**НАЙНОВІШІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ
ПОСТТОТАЛІТАРНОЇ ДОБИ**

*Методичний посібник
для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти
філологічного факультету УжНУ*

Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	035.01 Українська мова і література
Освітньо-професійна програма	«Українська мова і література»
Статус дисципліни	вибіркова
Мова навчання	українська

Ужгород 2023

УДК 811.161.2'373(076)

Н-20

Найновіші процеси у сфері української лексики посттоталітарної доби: Методичний посібник для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти філологічного факультету УжНУ, спеціальність 035 Філологія, спеціалізація 035.01 Українська мова і література, освітньо-професійна програма «Українська мова і література». Ужгород: 2023.

У посібнику відповідно до освітньої програми «Українська мова і література» запропоновано методику проведення практичних занять із дисципліни «**Найновіші процеси у сфері української лексики посттоталітарної доби**». До кожної теми, крім плану й переліку рекомендованої літератури, подано дефініцію ключових термінів, систему практичних завдань, контрольних запитань, тематику презентацій та доповідей. Пропоноване видання містить також робочу програму з дисципліни й тестові завдання. Описові, зіставляювані та порівняльні вправи, які побудовано на матеріалі текстів різних стилів, дібрано в такий спосіб, що, опрацювавши їх, студенти матимуть можливість пізнати закономірності розвитку української лексики посттоталітарної доби.

Укладач – О.В. Лавер, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Рецензенти:

О.Д. Пискач – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

О.Б.Негер – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Відповідальна за випуск – Н.Ф. Венжинович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Рекомендовано до друку вченою радою філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 8 від 15 червня 2023 року

© Лавер О.В., 2023 р.

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2023 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
<i>Робоча програма навчальної дисципліни «Найновіші процеси у сфері української лексики посттоталітарної доби».....</i>	<i>6</i>
Модуль 1. Мовне середовище й зміни в лексичному складі української мови.....	22
Тема 1. Вступ. Мовна ситуація та мовна політика в Україні, їх вплив на формування лексики української мови.....	22
Тема 2. Динамічні процеси в українському лексиконі кін. XX – поч. XXI ст.....	32
Тема 3. Неологія в українській мові кінця XX – початку XXI ст.	
Тема 4. Актуалізація та пасивізація окремих груп лексики в українській мові кінця XX — початку XXI століття.....	50
Тема 5. Інтенсифікація вживання нової розмовної лексики в стилістичних дискурсах української мови кін. XX – поч. XXI ст.....	56
Модуль 2. Український ономастикон посттоталітарної доби.....	63
Тема 6. Онімний простір української мови кін. XX – поч. XXI ст.	63
Тема 7. Специфіка соціально зумовлених інновацій у різних субсистемах українського ономастикону кінця XX ст.....	68
Тема 8. Тенденції розвитку українського антропонімікону кін. XX – поч. XXI ст.....	71
Тема 9. Проблеми нормалізації назв населених пунктів посттоталітарної доби.....	75
Тема 10. Естетика й нормативність власних назв у мові художньої літератури посттоталітарної доби.....	79
Тема 11. Українська лексикографія посттоталітарної доби	
Українська неографія: здобутки й проблеми.....	84
Перелік питань до заліку.....	90
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	93

ПЕРЕДМОВА

*...Українська мова – це стратегічна мета
Держави, і маємо цю мову плекати, шанувати
як Символ нашої присутності на планеті
(Олександра СЕРБЕНСЬКА)*

Вивчення найновіших процесів у сфері української лексики постоталітарної доби – важлива й актуальна проблема. Для українців, які тривалий час перебували під владою кількох імперій, мова й далі залишається наріжним каменем національної єдності й національної безпеки, запорукою виживання українського етносу як колективної індивідуальності. У контексті конструювання національної ідентичності важливе значення мають також якісні параметри мови, яку сучасне покоління передає нащадкам: її чистота, унормованість, багатство стилістичних засобів.

Наслідки мовної політики тоталітарного режиму відчутні й сьогодні: порушення норм літературної мови, зокрема лексичних, відсутність глибоких знань про склад автохтонної української лексики та природу лексичних запозичень. Різноманітні помилки, пов'язані з літературним слововживанням, провокують комунікативні невдачі. Шляхом аналізу функціонування лексики в текстах різних стилів можна розкрити структуру помилкової дії, визначити закони мовленнєвої поведінки людини й на цій основі виробляти практичні рекомендації для збагачення й удосконалення власного мовлення.

Незалежність української держави сприяє утвердженню нових тенденцій у функціонуванні української лексики, відбуваються активні процеси відновлення «репресованих слів», інтелектуалізація лексичного значення в різних стилях літературної мови, звільнення від штампів радянського часу.

Дисципліна «Найновіші процеси у сфері української лексики посттоталітарної доби» охоплює комплекс знань, які сприятимуть розвитку контролю й самоконтролю різних видів мовлення, спонукатимуть до роздумів про Слово та його вагу в житті людини, народу, нації. Курс дасть змогу виробляти системне пізнання світу, більш кваліфіковано пояснювати найновіші процеси у сфері української лексики поттоталітарної доби.

Відбір та укладання контрольних вправ, завдань і тестів здійснювалися за такими виданнями:

- ❖ Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква: «Авторитет», 2019. 198 с.
- ❖ Білоконенко Л. Соціолінгвістика. Практикум. Кривий Ріг: 2020. 107 с.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**«НАЙНОВІШІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ
ПОСТТОТАЛІТАРНОЇ ДОБИ»**

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	1-й	1-й
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2; самостійних – 4.	1-й	2-й
	Лекції:	
	24	6
	Практичні (семінарські):	
	18	8
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	78	106

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Найновіші процеси у сфері української лексики посттоталітарної доби**» є засвоєння студентом теоретичних і практичних знань про зміни, що відбуваються в лексичному значенні слова й словниковому складі в процесі розвитку мови і суспільства в ХХ на поч. ХХІ ст.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню в здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

ЗК 4 – Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 8 – Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 11 – Здатність проведення досліджень на належному рівні.

ФК 3 – Здатність критично осмислювати історичні надбання та новітні досягнення філологічної науки.

ФК 4 – Здатність здійснювати науковий аналіз і структурування мовного / мовленнєвого й літературного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів.

ФК 6 – Здатність застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації для вирішення професійних завдань.

ФК 7 – Здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень.

ФК 8 – Усвідомлення ролі експресивних, емоційних, логічних засобів мови для досягнення запланованого прагматичного результату.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна вивчається на першому курсі другого рівня вищої освіти, належить до вибіркових і, відповідно до структурно-логічної схеми освітньої програми, опанування дисципліни є комплексним доповненням до вивчення обов'язкових освітніх компонентів освітньої програми.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Українська мова та література», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифри ПРН
Застосовувати сучасні методики і технології, зокрема інформаційні, для успішного й ефективного здійснення професійної діяльності та забезпечення якості дослідження	ПРН 3

в конкретній філологічній галузі.	
Здійснювати науковий аналіз мовного, мовленнєвого й літературного матеріалу, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням доцільних методологічних принципів, формулювати узагальнення на основі самостійно опрацьованих даних.	ПРН11
Обирати оптимальні дослідницькі підходи й методи для аналізу конкретного лінгвістичного чи літературного матеріалу.	ПРН 15
Використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог.	ПРН 16

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Найновіші процеси у сфері української лексики посттоталітарної доби**»:

Очікувані результати навчання	Шифри ПРН
Студент повинен вміти застосовувати сучасні методи й технології, зокрема інформаційні, для ефективної інтерпретації змін, що відбуваються в лексичному значенні слова й словниковому складі в процесі розвитку мови і суспільства.	ПРН 3
Здійснювати науковий аналіз енциклопедичних та лінгвістичних словників, їх структуру, призначення, еволюцію основних принципів у доборі реєстрових слів, структурувати лексикографічний матеріал з урахуванням новітніх методів, формулювати узагальнення на основі самостійно опрацьованих даних.	ПРН 11
Обирати оптимальні дослідницькі підходи й методи для аналізу конкретних причин загрози зникнення багатьох мов і діалектів, суть інтерференційних процесів, самостійно будувати стратегію захисту і розвитку мови, зокрема її лексичного фонду.	ПРН 15
В умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог студент повинен використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних проблем, наприклад: вплив екстралінгвальних чинників на лексичний склад мови,	ПРН 16

кількість і природу чужорідних слів в усному та писемному мовленні, зокрема в текстах ЗМІ (засилля запозичень, жаргонізмів, елементів молодіжного сленгу), нові тенденції функціонування української мови, відродження так званих «репресованих» слів, інтелектуалізацію лексичних одиниць, процеси естетизації мови на лексичному рівні.	
---	--

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є: залік, модульна контрольна, оцінювання усних відповідей, письмові роботи, виконання тестових завдань на сайті електронного навчання; підготовка презентаційних матеріалів; робота зі словниками; редагування та лексичний аналіз текстів різних стилів; виконання індивідуальних завдань тощо.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: *усна або письмова з такими видами:* групове та індивідуальне опитування, контрольна (самостійна) робота, виконання практичних завдань та вправ, робота на сайті електронного навчання.

Форма модульного контролю: письмова (тести, відповідь на теоретичні питання, виконання практичних завдань).

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (Модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота № 1	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	50	100
9	8	8	8	8	9		

T1, T2 ... – теми

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (Модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота № 2	Сума
T7	T8	T9	T10	T11	50	100
10	10	10	10	10		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

«Найновіші процеси у сфері української лексики посттоталітарної доби»:

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні заняття (усна відповідь)	5	30	4	20
Комп'ютерне тестування при тематичному оцінюванні	1	10	1	10
Доповідь	1	5	-	-
Лексикологічний розбір слова	-	-	1	10
Підготовка словникової статті			1	10
Презентація	-	5	1	
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульний контроль є необхідним елементом модульно-рейтингової технології навчального процесу. Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни **«Найновіші процеси у сфері української лексики посттоталітарної доби»** проводиться двічі на семестр, згідно з розкладом модульних контролів, визначених навчальною частиною в

межах годин, які відведені на практичні заняття. До модульної контрольної роботи допускаються студенти, які виконали усі види практичних завдань. До початку модульної контрольної роботи студенти мають мати поточні підсумкові бали за практичні заняття та самостійну роботу. Максимальна кількість балів одержаних під час модульної контрольної роботи становить 50 балів.

Виконання модульної контрольної роботи передбачає надання відповідей на тести та теоретичні питання, виконання практичних завдання. Робота складається з тестів, двох теоретичних питань / словника термінів, двох (трьох) практичних завдань.

Перескладання підсумкового модульного контролю студентами, які отримали рейтинговий бал за модульний цикл, що відповідає незадовільній оцінці, проводиться не пізніше двох тижнів після атестаційного. Позитивні оцінки з модульного циклу не підвищуються.

Якщо здобувач набрав 60 і більше балів, то залік може бути виставлений за результатами поточного оцінювання та модульного контролю на момент оголошення результатів. У разі, якщо студент бажає поліпшити свою оцінку, він складає залік за всією програмою навчальної дисципліни. При цьому в підсумковій оцінці не враховуються накопичені бали.

Здобувач вищої освіти, який не з'явився на модульну контрольну роботу, або ж його модульна оцінка складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний скласти (перескласти) модуль до початку підсумкового контролю у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету.

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модульна контрольна робота 1		Модуль контрольна робота 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Тести	10	20	10	20
Словник термінів	1	15	1	15
Практичне завдання	3	15	3	15
Разом		50		50

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Шкала ECTS	Диференційована шкала	Недиференційована шкала	Мінімальний бал – максимальний бал
A	Відмінно	Зараховано	90–100
B	Добре		82-89
C	Добре		74–81
D	Задовільно		64– 73
E	Задовільно		60–63
FX	Незадовільно	Не зараховано	35–59
F	Незадовільно		0–34

За результатами модульного контролю визначається підсумкова рейтингова оцінка. Оцінка за залік визначається залежно від рейтингового балу. Загальна кількість балів, яку може отримати здобувач, – 100 балів. Вони досягаються шляхом сумування результатів оцінок за всі види робіт. Здобуті бали переводяться також в оцінку за чотирибальною національною шкалою.

Оцінку **«зараховано» (90–100 балів, А)** заслуговує здобувач, який усебічно, системно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях; засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

Оцінку **«зараховано» (82–89 балів, В)** заслуговує здобувач, який повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку **«зараховано» (74–81 бал, С)** заслуговує здобувач, який у загальному роботу виконав, але відповідає на заліку з певною кількістю помилок; вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку **«зараховано» (64–73 бали, D)** заслуговує здобувач, який знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його в майбутній професії; виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку **«зараховано» (60–63 бали, E)** заслуговує здобувач, який володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання й використання його в майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

Оцінка **«не зараховано» (35–59 балів, FX)** виставляється студенту, який виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінку **«не зараховано» (35 балів, F)** виставляється студенту, який володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

До складання заліку допускаються здобувачі вищої освіти, у яких підсумкова модульна оцінка за семестр становить не менше 35 балів і, яким зараховано всі види робіт за цей семестр.

Здобувач вищої освіти, підсумкова рейтингова оцінка якого складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний покращити її до початку підсумкового семестрового контролю під час чергування викладачів на кафедрі у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету. Інакше здобувач не допускається до складання заліку і в нього виникає академічна заборгованість.

Залік з навчальної дисципліни здобувач вищої освіти може не скласти, якщо він успішно пройшов усі модульні контролю та його влаштовує підсумкова модульна оцінка. Здобувачі вищої освіти, підсумкова модульна оцінка яких становить від 35 до 59, залік складають обов'язково. Здобувач освіти може підвищити на заліку рейтинговий бал, при цьому, за результатами складання заліку оцінка не може бути менша за підсумкову оцінку, яку він отримав за результатами модульних контролів.

Залік проходить в усній формі. На залік виносяться теоретичні, практичні завдання в обсязі навчального матеріалу. Оцінювання результатів навчання на заліку здійснюється за 100-бальною шкалою. Оцінка за залік заноситься у відомість обліку успішності.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. Мовне середовище й зміни в лексичному складі української мови

Тема 1. Вступ. Мовна ситуація та мовна політика в Україні, їх вплив на формування лексики української мови

Національно-мовна політика в Україні на сучасному етапі. Закріплення суспільних функцій української мови в Конституції України, Законах України про мови, про національні меншини, про освіту. Роль держави й особистості в розвитку української мови. Інформаційна безпека, мовне насильство. Нові тенденції у функціонуванні української мови, її інтелектуалізація, звільнення від штампів, залишків «новомови» радянського часу. Мовна ситуація в населених пунктах України. Переваги й недоліки білінгвізму.

Тема 2. Динамічні процеси в українському лексиконі кін. XX – поч. XXI ст.

Склад української лексики посттоталітарного періоду. Теоретичні засади та провідні напрями вивчення української лексики кін. XX – поч. XXI ст. Динаміка лексичної та словотвірної норми мови. Типи мовних інновацій. Різновиди лексичних інновацій. Динаміка україномовної категоризації світу та її вияви в новій лексиці. Інновації в складі

термінологічної лексики посттоталітарного періоду. Еколінгвістична та соціолінгвістична проблематика в українських і зарубіжних мовознавчих студіях.

Тема 3. Неологія в українській мові кінця XX – початку XXI ст.

Зародження і розвиток української неології. Загальномовні й авторські неологізми. Основні тематичні групи неологізмів. Дослідження семантичних змін в українській лексиці. Метафоризація як провідний процес у творенні неосемантів. Нові утворення як результат метонімізації. Іншомовні слова як важливе джерело збагачення лексичної системи української мови. Проблема вивчення запозиченої лексики. Чинники активізації нововходжень. Особливості освоєння нових іншомовних слів. Англіцизми й американізми. Запозичення з інших європейських мов. Етранжизми з неєвропейських мов. Сучасні тенденції у функціонуванні нових іншомовних слів.

Тема 4. Актуалізація та пасивізація окремих груп лексики в українській мові кінця XX — початку XXI століття.

Актуалізація як один із інноваційних процесів у лексиці. Особливості актуалізованої (відродженої) лексики. Методика виявлення актуалізованої лексики. Основні групи актуалізованої лексики. Актуалізація лексико-семантичних одиниць релігійного стилю української літературної мови. Основні типи оновлення лексико-семантичних одиниць сучасної української літературної мови. Пасивізація лексем в українській мові кінця XX — початку XXI століття.

Тема 5. Інтенсифікація вживання нової розмовної лексики в стилістичних дискурсах української мови кін. XX – поч. XXI ст.

Сучасні наукові дослідження функціонально-стилістичних можливостей української лексики. Соціальна диференціація української мови: проблеми й аспекти вивчення. Активізація творення та функціонування некодифікованих розмовних одиниць. Субстандартна лексика. Жаргонізація та арготизація. Активізація деяких діалектизмів. Україномовний комп'ютерний сленг.

Модуль 2. Український ономастикон посттоталітарної доби

Тема 6. Онімний простір української мови кін. XX – поч. XXI ст.

Вивчення проблеми впливу суспільства на національний онімікон в українській та слов'янській ономастиці. Огляд сучасних наукових досліджень у галузі ономастики. Сучасні класифікації пропріальних одиниць. Чинники, що впливають на склад та динаміку українського ономастикону кін. XX – поч. XXI ст. Стан сучасного українського ономастикону з погляду його нормалізації: законодавча і правописна база.

Тема 7. Специфіка соціально зумовлених інновацій у різних субсистемах українського ономастикону посттоталітарної доби.

Поняття про екстенсивну та інтенсивну модель розвитку українського ономастикону. Стихійний характер розвитку ономастикону та способи його стабілізації.

Тема 8. Тенденції розвитку сучасного українського антропонімікону.

Офіційна та неофіційна система іменування людини. Вплив позамовних чинників на вибір імені. Шляхи формування іменника модерної української нації. Наслідки лексичної інтерференції в системі українських антропонімів. Українські імена перед викликами XXI ст. Зміни в системі українських прізвищ. Новітні українські прізвиська як показник культури народу.

Тема 9. Проблеми нормалізації назв населених пунктів.

Екстралінгвальні чинники формування українського топонімікону. Власні назви як засіб вираження політичної ідеології. Ненормативні українські ойконіми, урбоніми та ергоніми. Проблемні еколінгвальні зони української топонімії посттоталітарної доби.

Тема 10. Естетика та нормативність власних назв у мові художньої літератури посттоталітарної доби.

Літературно-художні оніми як засіб естетизації мови. Суспільно-політичні передумови творення літературно-художніх антропонімів

пострадянської доби. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби.

Тема 11. Українська лексикографія посттоталітарної доби

Українська неографія: здобутки й проблеми

Розвиток лексикографії в незалежній Україні. Найважливіші словники української мови кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Словники і довідники з культури мови. Лексикографічна критика. Комп'ютерна лексикографія. Перспективи української лексикографії.

Ономастичні словники посттоталітарного періоду. Загальна характеристика найновіших ономастичних словників.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин																			
	Денна форма					Заочна форма														
	усього	у тому числі				усього														
		лк	п.з.	лаб.	інд. роб		с.р.	л	п.з.	лаб.	інд. роб	с.р.								
1-й семестр					2-й семестр															
Модуль 1. Мовне середовище й зміни у лексичному складі української мови																				
Тема 1. Вступ. Мовна ситуація та мовна політика в Україні, їх вплив на формування лексики української мови.	14	4	2			8	14	2	2			10								
Тема 2. Динамічні процеси в українському лексиконі кін. ХХ - поч. ХХІ ст.	10	2	2			8	14	2	2			10								

Тема 3. Неологія в українській мові кінця XX – початку XXI ст.	12	2	2			8	16	-	-			16
Тема 4. Актуалізація та пасивізація окремих груп лексики в українській мові посттоталітарного періоду.	12	2	2			8	10	-	-			10
Тема 5. Інтенсифікація вживання нової розмовної лексики в стилістичних дискурсах української мови кін. XX – поч. XXI ст.	12	2	2			8	10	-	-			10
Разом за модулем 1	62	12	10			40	64	4	4			56
Модуль 2. Український ономастикон посттоталітарної доби												
Тема 6. Онімний простір української мови кін. XX – поч. XXI ст.	10	2	-			8	14	2	2			10
Тема 7. Специфіка соціально зумовлених інновацій у різних підсистемах українського ономастикону кінця XX ст.	12	2	2			8	12	-	2			10
Тема 8. Тенденції розвитку сучасного українського антропонімікону.	12	2	2			8	10	-	-			10
Тема 9. Проблеми нормалізації назв населених пунктів посттоталітарної доби.	12	2	2			8	10	-	-			10
Тема 10. Естетика та нормативність власних назв у мові художньої літератури посттоталітарної доби.	4	2	-			2	4	-	-			4

Тема 11. Українська лексикографія посттоталітарної доби. Українська неографія: здобутки й проблеми	10	2	2			6	6	-	-			6
Разом за модулем 2	58	12	8			38	56	2	4			50
Усього годин	120	24	18			78	120	6	8			106

6.3. Теми практичних занять

№	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Мовне середовище й зміни у лексичному складі української мови	2	2
2	Лексико-семантична система української мови кін. ХХ – поч. ХХІ ст.	2	2
3	Зародження й розвиток української неології. Сучасні тенденції у функціонуванні неологізмів.	2	2
4	Основні типи оновлення лексико-семантичних одиниць сучасної української літературної мови.	2	-
5	Актуалізація та пасивізація окремих груп лексики в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ століття	2	-
6	Специфіка соціально зумовлених інновацій у різних підсистемах українського ономастикону кінця ХХ ст.	2	-
6	Тенденції розвитку українського антропонімікону посттоталітарної доби.	2	-
7	Проблеми нормалізації назв населених пунктів.	2	-
8	Найважливіші словники української мови кін. ХХ – поч. ХХІ ст.	2	2
	Усього годин	18	8

6.4. Самостійна робота

Самостійна робота студентів передбачає опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу, вивчення окремих тем, питань, що не були розглянуті в курсі лекцій, конспектування наукової й навчальної літератури. Ефективність самостійної роботи студента викладач виявляє під час

тематичного опитування на практичних заняттях, перевірки конспектів тощо та відображає в загальній оцінці за тему і модуль.

Частиною самостійної роботи є онлайн-курси. Наводимо цікавий курс, який познайомить студентів з новою методикою засвоєння знань про мову, зокрема про інновації в лексиці української мови. Цей вид роботи оцінюється 10 балами.

Онлайн-курс про те, як залюбитись в українську. Режим доступу:

<https://study.ed-era.com/uk/courses/course/1696>

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Псевдолінгвістичні маніпуляції як інструмент творення нової мови та порушення цілісності українського етнокультурного простору.	8/10
2	Українська термінологіка кін. ХХ – поч. ХХІ ст.	8/10
3	Актуалізована лексика української мови кін. ХХ – поч. ХХІ ст.	8/10
4	Зміни в словниковому складі української літературної мови в посттоталітарний період.	8/10
5	Джерела поповнення української лексики в посттоталітарний період. Індекс престижу мови як параметр мовної політики	8/10
6	Досягнення української ономастики кін. ХХ - поч. ХХІ ст.	8/10
7	Українські імена перед викликами ХХІ ст.	8/10
8	Еколінгвістична проблематика у сфері української лексики, зокрема ономастики.	8/10
9	Основні принципи естетизації власних назв у мові художньої літератури посттоталітарної доби.	6/10
10	Українське та міжнародне законодавство як вагомий фактор забезпечення еколінгвальної стабільності українського ономастикону	4/10
11	Перспективи української лексикографії	4/6
	Разом	78/106

6.5. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання призначені для відпрацювання пропущених занять із поважних причин, а також мають на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти одержують в процесі навчання, та застосування цих знань на практиці:

1. Виконання додаткових вправ із збірників і за матеріалами методичних розробок.

2. Реферування наукових статей.

3. Написання рефератів.

**7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ
НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА**

Технічні засоби: офісні додатки, електронне навчання в середовищі Moodle, сайт електронного навчання УжНУ (<https://e-learn.uzhnu.edu.ua/>), Google Meet.

Обладнання: персональний комп'ютер, мультимедійний проектор, інтерактивна дошка.

Модуль 1. Мовне середовище й зміни в лексичному складі української мови

Тема 1. Вступ. Мовна ситуація та мовна політика в Україні, їх уплив на формування лексики української мови

1. Національно-мовна політика в Україні на сучасному етапі.
2. Закріплення суспільних функцій української мови в Конституції України, Законах України про мови, про національні меншини, про освіту. Роль держави й особистості в розвитку української мови.
3. Інформаційна безпека, мовне насильство. Неорусинський сепаратизм.
4. Нові тенденції у функціонуванні української мови, її інтелектуалізація, звільнення від штампів, залишків «новомови» радянського часу.
5. Мовна ситуація в населених пунктах України.
6. Переваги й недоліки білінгвізму.

ЛІТЕРАТУРА

- Белей Лесь. Українська мова на початку XXI ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 144 с.
- Ажнюк Б.М. Мовна єдність нації: діаспора і Україна. Київ: Рідна мова, 1999. 450 с.
- Ажнюк Богдан. Уроки двомовності. Фінляндія. *Державність української мови і мовний досвід світу: Матеріали Міжнародної конференції*. Київ: 2000. С. 22-23.
- Белей Лесь. Інтернет-блог "Живий Журнал" як мовна спільнота: статус та специфіка комунікації. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 12. С. 67-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2008_12_12
- Белей Л. Мовна спорідненість української крізь призму списку Сводеша. *In memoriam: Любомир Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць*. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 53 – 63.
- Белей Лесь. Суржик: соціолінгвістична перспектива. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/21981>
- Белей Л.О. «Русинський» сепаратизм: націєтворення in vitro. Київ: Темпора, 2017. 392 с.
- Белей Л.О. «Русинський язык» в Закарпатській області поч. XXI ст.: реалізація мовних прав автохтонного населення чи мовознавча містифікація. *Мовознавство*. №5. 2013. С. 34-40.
- Белей Л.О. Псевдонауковий дискурс етномовної ідентифікації населення прикордонних районів Карпат посттоталітарної доби. *Науковий збірник української культури у Свиднику*. Т.26. Свидник: 2011. С. 52 – 59.
- Бестерс-Дільгер Юліане. Мовна політика у засобах масової інформації. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні. Аналіз і рекомендації*. Київ: 2000. С. 22-23.
- Больман Івон. Мовні війни в Європі. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Київ: 2007.
- Бондар О. Екологія українського слова: аспекти і проблеми. *Мовознавство*. IV Міжнародний конгрес україністів. Київ: 2002.

- Брицин В. М. Соціолінгвістика. *Українська мова: енциклопедія* / ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ: Українська енциклопедія, 2004. С. 631.
- Закон «Про мови в Українській РСР», прийнятий 28 жовтня 1989 р. *Закарпатська правда*. 1989. 4 лист.; Літературна Україна. 1989. 12 лист.
- Закон України Про забезпечення функціонування української мови як державної. Відомості Верховної Ради, 2019, № 21, с. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
- Зимовець Г.В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори): Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.15 / Інститут української мови НАН України. Київ: 1997. 19 с.
- Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. Дрогобич, 1994. 219 с.
- Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ: 2010.
- Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ (Збірник наукових праць). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 688 с.
- Сабадош І.В. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Лексикологія і семасіологія. Фразеологія. Лексикографія: Практикум для студентів-філологів спеціальності «Українська мова і література». Ужгород, 2010. 124 с.
- Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів: 2002.
- Сербенська О. Інтерференційні явища в публічному мовленні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2001. Вип. 24. С. 177 – 181.
- Сополига М. Політичне русинство – антиукраїнський проект (в контексті Словаччини). *Intemotiam: Любомир Белей (1962 – 2018)*. Збірник наукових праць. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 141 – 173.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ:

Державна мова – закріплена традицією або законодавством мова, вживання якої обов’язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, у сферах зв’язку та інформатики [В.В. Німчук, ЕУМ, 2004, с. 135 – 138].

Мовна політика – сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи в певному напрямі [В.М. Брицин, ЕУМ, 2004, с. 357 – 361].

Мовна ситуація – притаманний суспільству спосіб задоволення комунікативних потреб за допомогою однієї або кількох мов. Мовна ситуація – один з найважливіших об’єктів соціолінгвістики, який звичайно характеризується за якісними, кількісними й оцінними параметрами. Для сучасної мовної ситуації в Україні у зв’язку зі зміною мовної

політики властиві процеси протиборства старих стереотипів і нових тенденцій мовного планування [В.М. Брицин, ЕУМ, 2004, с. 361].

Міжмовні контакти української мови полягають як у впливі української мови на інші, так і у впливах інших мов на українську [О.Б. Ткаченко, ЕУМ, 2004, с. 344 – 345].

Двомовність, білінгвізм — 1. Практика індивідуального або колективного використання двох мов у рамках однієї державної чи соціальної спільності у відповідних комунікативних сферах. Прийняття Закону УРСР «Про мови в Українській РСР» (1989) і проголошення української мови державною започаткували розвиток в Україні російсько-української та інших форм двомовності, пов'язаних з використанням поряд з рідними мовами української. Соціолінгвістичні обстеження свідчать про поступові зміни ціннісних орієнтирів мовців, підвищення соціального статусу української мови. Однак колишні стереотипи мовного забезпечення комунікативних потреб змінюються повільніше, ніж це передбачено Законом і державною програмою його впровадження. Це зумовлюється загальною мовною ситуацією в країні, а також пов'язаним з нею політичним протистоянням щодо визначення дальших шляхів мовного розвитку окремих регіонів [В.М. Брицин, ЕУМ, 2004, с. 131]. 2. **Здатність розмовляти** двома чи більше мовами на рівні носія. Лінгвіст Джошуа Фішман, що вивчає феномен білінгвізму та диглосії, наголошує, що володіння мовами в білінгва має бути на рівні носія, тобто вони мають бути засвоєні мовцем у віці від до трьох років – це буде ранній симетричний білінгвізм; у віці до 12 років – це буде пізній асиметричний білінгвізм із однією домінантною мовою, яка була засвоєна мовцем до трьох років. Форми білінгвізму також можуть бути різними: **координативний білінгвізм** (передбачає однакове використання мов, що в реальному житті трапляється якщо не ніколи, то напрочуд зрідка), **субординативний білінгвізм** (одна з мов зручніша/легша/природніша/функціональніша для мовця і нею користуються охочіше та частіше), **природний**

білінгвізм (притаманний тим мовцям, котрі вирости у двомовній сім'ї, тут, як правило, переважає мова матері, а мова батька переважає тоді, коли є мовою соціуму, в якому живе сім'я), **ситуативний білінгвізм** (успішна соціалізація – садочок, школа, робота) [М. Госовська, 2019].

Диглосія – мовна ситуація, за якої в одному суспільстві існує дві мови або дві форми однієї мови, що виконують відмінні функції. Поняття 'диглосія' – соціолінгвістичне і передбачає, на відміну від двомовності чи багатомовності, обов'язкове оціночне протиставлення наявних у суспільстві двох функціональних різновидів мови: високого (в тому числі урочистого літературного) і низького (простого розмовного) [О.С. Мельничук, ЕУМ, 2004, с. 141]. **Вибір мови спілкування** в ручному режимі. Він завжди осмислений та усвідомлений, він не залежить від мовних уподобань, а виключно від вимог суспільства в конкретний момент. Аж на початку ХІХ століття Вільям Амброуз Марсе, лінгвіст-сходознавець, в процесі вивчення арабських говірок, виокремив два окремі поняття – білінгвізм та диглосія. А через 50 років вивченням диглосії зайнявся Фергюсон, який, власне, і обґрунтував принципи відмінності понять [М. Госовська, 2019].

Екстралінгвальні чинники найновіших змін у сфері української лексики посттоталітарної доби: здобуття Україною незалежності й поступове її утвердження; відродження і розбудова нових державних політичних, економічних та культурних установ та організацій; усунення одновладдя Комуністичної партії, поява та функціонування багатопартійної системи; демократизація суспільства; Помаранчева революція; Революція Гідності; анексія Криму Російською Федерацією, бойові дії на Сході України й АТО; Операції Об'єднаних сил (ООС); зростання національної свідомості й патріотизму в пересічних жителів України, формування громадянського суспільства; використання української мови у статусі офіційної (державної), піднесення її соціального престижу, зростання зацікавлення громадян лінгвальними проблемами, а тому, безперечно, сприяло зростанню ролі рідної мови, розширенню її функцій у соціумі, підвищенню інтересу

суспільства до мовних питань і проблем та їхня політизація; покращення мовної політики в державі; певне усунення цензури й самоцензури; подальше розширення міжнародних політичних, економічних, наукових, культурних та ін. контактів українців з іншими етносами, інтенсивні міграційні процеси, туристичний обмін і поїздки; науково-технічний розвиток, особливо впровадження нових інформаційних технологій; зростання ролі інтернету, істотне розширення меж комунікативно-інформаційного покриття щодо різних сфер людського буття; зміна мовних смаків і моди на слова (естетичні смаки певної доби); зміни в соціальній структурі українського суспільства, інтелектуалізація та багато ін. [О.А. Стишов. Динаміка лексичного складу сучасної української мови, 2019, с. 13].

Інтралінгвальні чинники найновіших змін у сфері української лексики посттоталітарної доби — системність мови, що ґрунтується на взаємозалежності її елементів; відродження і збагачення питомих структурних ознак національної мови, дещо нівельованих у радянську епоху; тенденція до інтеграції елементів мови; принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів; надання переваги більш емоційно-експресивним мовним формам; дія аналогічних тенденцій у словотворі та лексиці, що сприяли її подальшому розвитку, набуттю новизни та ін. [О.А. Стишов. Динаміка лексичного складу сучасної української мови, 2019, с. 13].

Головними тенденціями та важливими процесами у розвитку словникового складу української мови кінця ХХ — початку ХХІ століття є такі: *глобалізація, автохтонізація, окнижнення* («інтелектуалізація»), *орозмовлення* («демократизація»), тенденції до *гібридизації*, або *змішаного словотворення, субстандартизація, пуризація, антропоцентризм, функціоналізм, мовна економія, мода і мовні смаки* [О.А. Стишов. Динаміка лексичного складу сучасної української мови, 2019, с. 14 – 22].

Типи найновіших змін у сфері української лексики посттоталітарної доби: активне збільшення неологізмів, неосемантів, розвиток неографії, істотне збільшення іншомовних слів, актуалізація

(відродження) лексики, пасивізація лексем, жаргонізація, арготизація, активізація деяких діалектизмів, дифузність значень в системі полісемії, розвиток синкретизму на семантичному рівні, зневиразнення і нейтралізація дискретності лексичних значень, транспозиція значень, зростання омонімів за рахунок розпаду полісемії і через мовні контакти з іншими мовними культурами, відродження «репресованих слів», онімізація, деонімізація, оновлення засобів номінації, збагачення літературно-художньої антропонімії та ін. [О.А. Стишов. Динаміка лексичного складу сучасної української мови, 2019].

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте зміст поняття ‘словниковий склад мови’.
2. Які лінгвістичні галузі вивчають семантичне значення слова?
3. Які аспекти при вивченні лексичного складу й семантичного значення слова використовують соціолінгвістика, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, стилістика, етнолінгвістика?
4. Які завдання при вивченні динаміки словникового складу мови передбачено в галузі еколінгвістики?
5. Якими методами при вивченні лексики керуються математична лінгвістика та корпусна лінгвістика?
6. Як ви розумієте терміни ‘ядро’ і ‘периферія’ лексичної системи?
7. Поясніть термін ‘динаміка лексем/лексичних одиниць’.
8. Охарактеризуйте поняття ‘неологізація’, назвіть основні види неологізації у лексичному фонді української мови.
9. Дайте визначення термінів ‘лексична інтерференція’ та ‘суржик’.
10. Назвіть екстралінгвальні чинники, які впливали на розвиток української лексики посттоталітарного періоду.
11. Назвіть наслідки впливу мовного сепаратизму на розвиток лексичної системи української мови.
12. Розкрийте зміст понять ‘мовний маркетинг’, ‘індекс престижу мови’.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Літературна мова характеризується такими ознаками

- А) унормованістю, наддіалектністю, точністю, логічністю;
- Б) наддіалектністю, унормованістю, уніфікованістю, стилістичною диференціацією;
- В) унормованістю, кодифікованістю, наддіалектним характером, цілеспрямованістю;
- Г) стилістичною диференціацією, унормованістю, регламентованістю, тематичною обмеженістю.

2. Фахова мова – це

- А) сукупність усіх мовних засобів, якими послуговуються в професійно обмеженій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння;
- Б) найважливіший універсальний засіб писемного спілкування;
- В) сукупність правил реалізації мовної системи в суспільній діяльності;
- Г) сукупність мовних засобів, зумовлених метою спілкування.

3. Державна мова – це

- А) регламентована, відшліфована форма існування загальнонародної мови, що обслуговує найрізноманітніші сфери суспільної діяльності людей;
- Б) єдина національна мова українського народу;
- В) закріплена традицією та законодавством мова, вживання якої є обов'язкове в органах державного управління та діловодства;
- Г) найважливіший універсальний засіб спілкування.

4. Мовна політика – це

- А) система засадничих нормативних постанов, що ґрунтуються на комплексному оцінюванні мовної ситуації;
- Б) сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи;
- В) взаємодія різних мов чи форм існування однієї мови в певній державі;
- Г) система заходів, спрямованих на регулювання мовних відносин в державі.

5. Синхронія і діяхронія в мові це

А) лінії, якими на лінгвістичних картах позначають межі поширення певного мовного явища (фонетичного — ізофона, морфологічного — ізоморфа, лексичного — ізолекса та ін.);

Б) розділи мовознавства, які вивчають діалектну мову, її просторову варіативність і територіальну диференціацію, історію формування мовно-територіальних утворень і окремих мовних явищ, співвідношення і взаємодію з іншими формами існування мови етносу — літературною, просторіччям, соціальними діалектами;

В) два аспекти наукового розгляду мови як об'єкта дослідження;

Г) екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники розвитку словникового складу мови.

6. Вкажіть найголовніші екстралінгвальні чинники розвитку лексики української мови на сучасному етапі

А) здобуття Україною незалежності й поступове її утвердження, демократизація суспільства, Помаранчева революція, Революція Гідності та ін.;

Б) економічне зростання, кількість та якість природних ресурсів, кількість та якість трудових ресурсів, новітні технології, рівень та якість життя населення та ін.;

В) відродження і збагачення питомих структурних ознак національної мови, дещо нівельованих у радянську епоху, тенденція до інтеграції елементів мови, принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів, надання переваги більш емоційно-експресивним мовним формам;

Г) запозичення з інших мов (лінгвістика — мовознавство, експорт — вивезення); використання професіоналізмів, жаргонізмів і діалектизмів; зміна значень слова; зміна морфемної структури слова.

7. Які з факторів у розвитку словникового складу української мови належать до інтралінгвальних?

А) зростання національної свідомості й патріотизму в пересічних жителів України, формування громадянського суспільства, використання української

мови у статусі офіційної (державної), піднесення її соціального престижу, зростання зацікавлення громадян лінгвальними проблемами;

Б) відродження і збагачення питомих структурних ознак національної мови, тенденція до інтеграції елементів мови, принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів; надання переваги більш емоційно-експресивним мовним формам;

В) набуття наявними в мові словами нових значень;

Г) потреба замінити відомі назви вдалішими, точнішими.

8. Автохтонізація українського лексикону - це

А) калькування іншомовних лексичних одиниць;

Б) зростання питомої ваги книжних слів у публіцистичному, художньому, науковому, офіційно-діловому, почасти конфесійному, і навіть розмовному стилях;

В) виникнення і розвиток або відродження специфічних рис (питомих мовних явищ та одиниць) у національних мовах, які засвідчують їх відмінність від інших мов, неповторність;

Г) процес всевітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації.

9. Українська мова є державною мовою в Україні відповідно до

А) статті 5 Конституції України;

Б) статті 10 Конституції України;

В) статті 7 Конституції України;

Г) статті 9 Конституції України.

10. Культура писемного й усного мовлення всіх, хто користується українською мовою як засобом спілкування, полягає в тому, щоб

А) досконало знати мовні норми й послідовно дотримуватися їх;

Б) користуватися мовою у повсякденному житті;

В) добирати варіанти форм, слів, словосполучень, конструкції речень;

Г) стилістично правильно оформлювати свою думку.

11. Сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, що закріплюється в процесі суспільної комунікації - це

- А) норми літературної мови;
- Б) стилі української літературної мови;
- В) орфоепічні норми;
- Г) жанри комунікації.

Завдання I. Серед поданих слів знайдіть неологізми, що проникли в українську мову як результат глобалізаційних тенденцій і впливів:

неоімперський, емансипація, агролізинг, артус, кіборг, стратегія, антимінс, бабл-футбол, едукологія, лоу-костинг, концепт, космодром, міленіал, гіроскутер, брифінг, демілітаризація, акредитація, деколонізація, хостинг, єврофлаєр, локдаун, трансформер, енотека, інтернет-мем, банджі-джампінг, біг-ейр, ерозія, вебінар, опція, велнес, антимінс, дуобус, іміджселоґія, елліни, лонґрид, міні-сигвей, анальфа-бет, нетлінґвістика.

Завдання II. Випишіть з поданих неологізмів ті, які постали в результаті автохтонізації.

єдиноподатковик, автобан, керманічка, жовтоблакиття, етноцид, ламінатник, єдиномовний, нанотехнологія, нобелістка, кнопкодав, номен, єдиноспасенний, мережник, істик, кулявлоб, надмасивний, мажа, жироспалювальний, латкування, мажор, звітодавець.

Тема 2. Динамічні процеси в українському лексиконі кін. ХХ – поч. ХХІ ст.

1. Склад української лексики посттоталітарного періоду.
2. Теоретичні засади та провідні напрями вивчення української лексики кін. ХХ поч. ХХІ ст. Динаміка лексичної та словотвірної норми мови.
3. Типи мовних інновацій. Різновиди лексичних інновацій.
4. Динаміка україномовної категоризації світу та її вияви в новій лексиці.
5. Інновації в складі термінологічної лексики посттоталітарного періоду.
6. Еколінгвістична та соціолінгвістична проблематика в українських і зарубіжних мовознавчих студіях.

ЛІТЕРАТУРА

- Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 48–54.
- Белей Лесь. Українська мова на початку ХХІ ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 144 с.
- Білоконенко Л. Соціолінгвістика. Практикум. Кривий Ріг: 2020. 107 с.
- Бондар О. Екологія українського слова: аспекти і проблеми. *Мовознавство. ІV Міжнародний конгрес україністів*. Київ: 2002.
- Бондар М. В. Активні лексико-семантичні процеси в мові художньої прози кінця ХХ — початку ХХІ століть: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т філології. Київ: 2004. 19 с.
- Брицин В. М. Соціолінгвістика. *Українська мова: енциклопедія* / ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ: Українська енциклопедія, 2004. С. 631.
- Гладченко А. М., Комарова О. С. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 34 (73) № 1 Ч. 1. 2023. С. 8 – 13.
- Госовська М. Всі плутають диглосію з білінгвізмом. У чому різниця? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-49849244>
- Вплив суспільних змін на розвиток української мови: Монографія / Є. А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирева, Ю. В. Романюк; Відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 444 с.
- Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: *Монографія*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
- Ляхова О. В. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі сучасної української мови: розширення значень похідного слова: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Ляхова Оксана Володимирівна. Х., 2012. 200 с.
- Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.): дис. кандидата філол. наук: 10.02.01. Львів, 2002. 212 с.
- Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ: 2010.
- Мацюк Г. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики. Львів: 2009.
- Мацюк Г. До витоків соціолінгвістики: соціолінгвістичний напрям у мовознавстві. Львів, 2008.

- Навальна М. І. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.
- Поліщук Н.О. Термінологіка як джерело оновлення газетного тексту (на матеріалі газет перших десятиліть ХХІ ст. Кваліфікаційна наукова праця на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова [на правах рукопису]. Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2019 https://shron1.chtyvo.org.ua/Polischuk_Nataliia/Terminoleksyka_iak_dzherelo_onovlennia_hazetnoho_tekstu_na_materiali_hazet_pershykh_desiatylit_XXI_s.pdf
- Сабадош І.В. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Лексикологія і семасіологія. Фразеологія. Лексикографія: Практикум для студентів-філологів спеціальності «Українська мова і література». Ужгород, 2010. 124 с.
- Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів: 2002.
- Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква : «Авторитет», 2019. 198 с.
- Стишов О. А. Основні тенденції розвитку лексичного складу української мови початку ХХІ століття. *Вісник Запорізького національного університету: Зб. наук. пр. Філологічні науки*. Запоріжжя: Запорізький національний ун-т, 2012. — С. 406–415.
- Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.
- Струганець Л. В. Неологізація та архаїзація лексики української мови: методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. 68 с.
- Таран А. А. Конкурування номінацій у сучасній українській літературній мові: тенденції стабілізації нової лексики. Черкаси: Видавець Ю. Чабаненко, 2011. 232 с.
- Ткаченко О. Українська мова: сьогодення й історична перспектива. Київ: Наукова думка, 2014. 514 с.
- Ткаченко Орест. Проблема мовної стійкості та її джерел. *Мовознавство*. 1990. №4.
- Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія]. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.
- Цигвінцева Ю.О. Ресурси та способи неосемантизації сучасної української лексики. *Українська мова*. 2021. № 3. С. 121 – 136.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ:

Слово – найменша самостійна і вільно відтворювана в мовленні відокремленоформлена значеннєва одиниця мови, яка співвідноситься з пізнаним і вичленуваним окремим елементом дійсності (предметом, явищем, ознакою, процесом, відношенням та ін.) і основною функцією якої є позначення, знакова репрезентація цього елемента — його називання, вказування на нього або його вираження. *Слово* — основна одиниця лексики і центральна структурно-семантична одиниця мови в цілому, оскільки різними своїми аспектами воно входить до різних структурних рівнів мови [О.О. Тараненко, ЕУМ, с. 616].

Лексема (від грец. λέξις ‘слово’, ‘вислів’) — слово як самостійна значеннева одиниця, яку в мовознавстві розглядають у сукупності його форм і значень, як структурний елемент мови – на відміну від слова в його конкретних реалізаціях (словоформах, слововживаннях, словозначеннях – окремих значеннях полісемантичного слова) [О.О. Тараненко, ЕУМ, с. 294].

Динаміка лексичної норми мови – певна змінність лексичної системи з метою її удосконалення. Норма мови (в тому числі лексичної) – поняття ширше, ніж літературна норма, але вужче, ніж мовна система. Це категорія історична, змінна, зумовлена змінами в самій системі мови (внутрішньомовні чинники розвитку норми), взаємодією української мови з іншими мовами, що виявляється у поширенні інтерферентних явищ на всіх рівнях мовної системи, взаємодією усних і писемних стилів, впливом книжної мови і розмовної мови на формування норми мови. Процес усталення норми мови відбиває історію розвитку української мови, закономірності її стильової диференціації, тенденції нормалізації й кодифікації літературної мови. Складним був процес становлення лексичної норми, особливо формування термінологічної лексики з різних наукових галузей. В унормуванні термінологічної та номенклатурної лексики відіграли певну роль перекладні спеціальні словники, не позбавлені різнобою й пуристичних тенденцій. Вирізнявся лексикографічним рівнем «Практичний російсько-український словник» (1926), складений харківськими філологами М. Йогансенем, М. Наконечним, К. Німчиновим, Б. Ткаченком. Перекладні словники, а також найбільший в історії української мови тлумачний «Словник української мови» в 11 томах сприяли кодифікації лексичної норми української літературної мови. Норми літературної мови шліфуються, перевіряються на тривалість існування у практиці функціональних стилів, у постійному процесі взаємодії усної і писемної мови [С.Я. Єрмоленко, ЕУМ, с. 420 – 421].

Провідні напрями вивчення української лексики: 1) історична лексикологія – вивчення історії та етимології окремих слів, тематичних груп

лексики, дослідження розвитку української лексики за семантичними полями, походження етронімів на території України, розвиток лексики в радянський період, історія української термінології, лексичні запозичення; 2) діалектна лексикологія; 3) лексика мови художньої літератури; 4) проблеми лексичної стилістики; 5) лексика соціальних діалектів, професіоналізми та жаргонізми; 6) лексика фольклору; 7) проблеми лексичної семантики в синхронічному та діахронічному аспектах [Сучасна українська мова. Лексикологія. Фонетика: підручник / за ред. А. К. Мойсієнка, с. 16].

Соціолінгвістика (від лат. *societas* – спільність і лінгвістика) соціальна лінгвістика — наукова дисципліна, що розвивається на перетині мовознавства, соціології, соціальної психології та етнології. Вивчає комплекс питань, пов'язаних із суспільною природою мови, її громадськими функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову та роль, котру відіграє мова в житті суспільства. Найважливішими проблемами, якими займається соціолінгвістика, є соціальна диференціація мови, мова і нація, мовна ситуація, взаємодія мови й культури, двомовність і багатомовність, мова і суспільство, мовне планування, мовна політика тощо [В.М. Брицин, ЕУМ, с. 631].

Лінгвоекологія – це прикладна галузь лінгвістики на межі з екологією, що досліджує пролематику мовного і мовленнєвого середовища в його динаміці, насамперед проблематику мовної та мовленнєвої деградації і проблематику мовної і мовленнєвої реабілітації [О.І. Бондар, 2003, с. 10].

Українізм — слово, окреме його значення, вислів, граматична форма тощо, запозичені з української мови іншою мовою [О.Б. Ткаченко, ЕУМ, с. 700].

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Прокоментуйте твердження М. Гайдеггера, що вся діяльність людини «перебуває під знаком слова».
2. Що вивчає лексикологія?
3. Як розуміти 'словниковий склад мови'?

4. Чи тотожні поняття словниковий склад української національної мови і словниковий склад української літературної мови?
5. Як визначається слово як основна лексична одиниця?
6. Які функції виконує слово?
7. Як може змінюватися лексичне значення слова?
8. У кожній групі слів виділіть однозначне і поясніть його лексичне значення: 1) діяти, пікетувати, сприятливий, черствий; 2) пісня, ода, дума, оповідання; 3) огріх, телеграф, операція, нагір'я; 4) тихо, спроквола, круто, мужньо.
9. На якій основі сформувався словниковий склад сучасної української мови?
10. Розкрийте зміст терміна 'динаміка в лексико-семантичній системі сучасної української мови'.
11. Наведіть приклади кількісних і якісних змін в словниковому складі сучасної української мови на матеріалі творів улюбленого письменника.
12. Навіщо потрібна статика в мові? Відповідь обґрунтуйте.
13. Розкрийте зміст терміна 'автохтонізація української мови'.
14. Хто з відомих лінгвістів висвітлював проблеми динаміки й статичності в мові?
15. У чому виявляється антропоцентризм сучасного українського лексикону?
16. Чи можна вважати процеси орозмовлення та субстандартизації взаємопов'язаними?
17. Назвіть переваги й недоліки пуризації в сучасній українській мові. Поясніть передумови виникнення пуризації.
18. Охарактеризуйте, підкріплюючи конкретними прикладами, основні тенденції змін словникового складу української мови в кінці ХХ — на початку ХХІ століття.

Завдання І.

Законспекуйте статті:

❖ Костів О. Співвідношення динаміки та статичності в мові. Вісник Львівського університету: Серія філологія. Львів. 2010. Вип. 50. С. 404–407.

❖ Жарко С. Ю. Тенденції сучасної української літературної мови та їх відображення в мові ЗМІ. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Соціальні комунікації», 2016. Вип. 16. С. 64–69.

Завдання II.

Пригадайте неологізми з улюблених українських пісень, запишіть їх у таблицю.

Основні тенденції впливу на зміни словникового складу в кінці XX — на початку XXI століття.	Приклади речень з неологізмами
<i>Глобалізація</i>	
<i>Автохтонізація</i>	
<i>Гібридизація</i>	
<i>Окнижнення</i>	
<i>Орозмовлення</i>	
<i>Субстандартизація</i>	
<i>Пуризація</i>	
<i>Антропоцентризм</i>	
<i>Функціоналізм</i>	
<i>Мовна економія</i>	
<i>Мода і мовні смаки</i>	

Тема 3. Неологія в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ ст.

1. Зародження і розвиток української неології.
2. Загальномовні й авторські неологізми. Основні тематичні групи неологізмів.
3. Дослідження семантичних змін в українській лексиці. Метафоризація як провідний процес у творенні неосемантів. Нові утворення як результат метонімізації.
4. Сучасні тенденції у функціонуванні нових іншомовних слів. Іншомовні слова як важливе джерело збагачення лексичної системи української мови. Проблема вивчення запозиченої лексики. Чинники активізації нововходжень.
5. Особливості освоєння нових іншомовних слів.
 - 5.1. Англіцизми й американізми.
 - 5.2. Запозичення з інших європейських мов.
 - 5.3. Етранжизми з неєвропейських мов.

ЛІТЕРАТУРА

- Ажнюк Б. М. Англіцизми в сучасній українській, російській і чеській мовах. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. 190–207.
- Белей Лесь. Українська мова на початку ХХІ ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 144 с.
- Вовчок З.І. Особливості лексичної інтерференції в умовах контактування близькоспоріднених мов. URI: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/76217>
- Герман В. В. Індивідуально-авторські неологізми (оказіоназми) в сучасній поезії (60 – 90 рр): автореф. дис.: канд. філ наук. Київ: 1999. 22 с.
- Городенська К. Українська неологія. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 137–141.
- Жижома О. О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80–90-х років ХХ століття: дис. кандидата філол. наук: 10.02.01. Київ: 2003. 242 с.
- Зайцева В. В. Метонімія як спосіб вторинної номінації у мові друкованих засобів інформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ: 2009. 20 с.
- Зимовець Г.В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори): Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.15 / Інститут української мови НАН України. Київ: 1997. 19 с.
- Калетник А. А. Неокласична неологія: лінгвістичний статус: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 304 с.
- Карпіловська Є. Вторинна номінація у сучасній українській мові: тенденції розвитку. *Лінгвістичні студії*. Вип. 20. Донецьк, 2010. С. 27–32.
- Карпіловська Є. А. Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління (проект серії словників нової української лексики). *Українська мова*. 2004. № 3. С. 3–29.
- Карпіловська Є. А. Зміни в структурі сучасної української мови та можливості їх моделювання. *Українська мова*. 2011. № 2. С. 3–18.

- Колоїз Ж. В. Українська неологія: здобутки та перспективи. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*. Сер.: Філологія. Мовознавство. 2009. Т. 105, Вип. 92. С. 57–62.
- Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація. Київ: Акцент, 2007. 311 с.
- Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ століття: монографія. Київ: Видавничий центр «Академія», 2012. 416 с.
- Лопіньська О. М. Англіцизми в структурі українського художнього тексту кінця ХХ — початку ХХІ ст.: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 — українська мова. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ: 2013. 221 с.
- Лисенко О. А. Іншомовні слова як різновид лексичної інтерференції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), жовтень. С. 174–176.
- Мишеніна Т. М. Мовні девіації інтерферентного характеру в системі сучасної української мови. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 11. С. 108-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2014_11_16
- Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2014). Словник. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с.
- Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах: [монографія] / [Г. М. Вокальчук, А. М. Архангельська, О. А. Стишов, Ю. П. Маслово, В. В. Максимчук]. Рівне — Оломоуць: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011.
- Ставицька Леся, Труб Володимир. Суржик: міф, мова, комунікація. *Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти*. Київ: 2007. С. 31-120.
- Сербенська О. Інтерференційні явища в публічному мовленні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2001. Вип. 24. С. 177 – 181.
- Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття [Текст]: на матеріалі мови засобів масової інформації. Київ: Пугач, 2005. 388 с.
- Стишов О. А. Номінації осіб в сучасній українській мові (на матеріалі дискурсу ЗМІ). *Мовознавство*. 2012. № 6. С. 23–37. (1 частина).
- Стишов О. А. Номінації осіб в сучасній українській мові (на матеріалі дискурсу ЗМІ). *Мовознавство*. 2013. № 1 С. 20–29. (2 частина).
- Стишов О. А. Тематичні групи термінів-неологізмів в сучасному українськомовному медіадискурсі. *Наукова термінологія нового століття: теоретичні і практичні виміри: зб. наук. пр.* Рівне, 2016. С. 102–106.
- Стишов О. А. Позасловникова розмовна метафора в сучасній українській мові. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): зб. наук. пр.* Вінниця: ТОВ «фірма «Планер», 2016. Вип. 23. С. 47–53.
- Стишов О. А. Стилістично марковані лексичні неологізми в дискурсі ЗМІ початку ХХІ століття. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр.* Харків, 2018. Вип. 47. С. 91–98.
- Стишов О. А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку ХХІ століття. *Studia Philologica (Філологічні студії): зб. наук. праць / редколегія: І. Р. Буніятова, Л. І. Белехова, О. Є. Бондарева [та ін.]*. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. Вип. 9. С. 66–75.
- Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. *Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб.* Біла Церква: «Авторитет», 2019. 198 с.
- Таран А. А. Конкурування номінацій у сучасній українській літературній мові: тенденції стабілізації нової лексики. Черкаси: Видавець Ю. Чабаненко, 2011. 232 с.
- Тодор О. Французькі запозичення. *Культура слова*. 2002. Вип. 60. С. 11–15.
- Труб В.М. Явище “суржику” як форма просторіччя в ситуації двомовності. *Мовознавство*. 2000.

Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія]. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.

Черемська О.С. Лексична та граматична інтерференція в сучасній українській літературній мові як наслідок українсько-російського білінгвізму: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Харків: 2002. 24 с.

Шинкаренко О.В. Явище лексичної інтерференції в українському мовленні молоді Кіровоградщини: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Київ: 1995. 24с.

Юрченко Т. Г. Оказіоналізми у творчості Павла Загребельного: структурно-семантичний і стилістичний аспекти: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ: 2003. 18 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ:

Неологізм (від грец. νέος — молодий, новий і λογισμός — судження, вислів) — слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на даному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальнономовні неологізми) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські неологізми, пор. *оказіоналізм*). Неологізм — категорія історично змінна, один з розрядів пасивного словника, тобто це одиниці, які ще не встигли ввійти (або вже не ввійдуть, оскільки, виникнувши, вони майже відразу ж і зникли) до активного слововжитку. Неологізми поділяються на власне лексичні і семантичні («комп'ютерний **вірус**», «**пакет** пропозицій, програм») [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 307 – 309]. У наукових працях останніх десятиліть термін неологізм набув ряд синонімів: *неологізм, інновація, новотвір, неосемант, новація, неотвір, нова номінація, неонімація, нове найменування, нововведення, неонім, неонейм, неоверб* та ін., що свідчить про інтенсивний розвиток словникового складу мови та зростання інтересу лінгвістів до динамічних процесів у сфері української лексики кін. ХХ – поч. ХХІ ст. [О.А. Стишов. Динаміка лексичного складу сучасної української мови, 2019, с. 29 – 31].

Неологія (*неологіка*) — наука про неологізми, у сферу діяльності якої входить виявлення нових слів та значень, аналіз факторів їх появи, вивчення засобів їх утворення. На сучасному етапі **неологія** має три значення: 1) розділ мовознавства, що займається вивченням різновидів неологізмів та їх

функціонування; 2) процеси творення неологізмів у мові; 3) увесь корпус неологізмів на певному етапі розвитку конкретної мови. Українська неологія як окрема наука зародилася в 20-х роках ХХ століття, а остаточно оформилася в кінці 60-х років ХХ століття, і значно пізніше (початок ХХІ століття) від неї відділилася неографія. В історії студіювання лексичних неологізмів в україністиці виділяємо чотири етапи:

1) 20–30 рр. ХХ століття, коли почали дотично вивчати лексичні інновації у ході дослідження художніх мовновиражальних засобів (роботи М. Гладкого, І. Огієнка, М. Сулими та ін);

2) 40–60 роки: у процесі студіювання авторського словотворення П. Тичини, М. Рильського, М. Бажана, А. Малишка та ін. лінгвісти звертають увагу на особливості новотворів передусім як характерних мовновиражальних засобів художніх творів;

3) 70–80 роки: засвідчено роботи, у яких аналізуються значення неолексем у лексико-семантичній підсистемі рідної мови, уточнюються їх характеристики (особливо okazіоналізмів та потенційних слів);

4) із 90 років ХХ століття розпочалося скрупульозне і великомасштабне вивчення неологізмів на матеріалі мови мас-медіа та художнього стилю [О.А. Стишов. Динаміка лексичного складу сучасної української мови, 2019, с. 29 – 31].

Сема – мінімальна семантична одиниця двосторонніх мовних знаків – морфем і слів, елементарне лексичне чи граматичне значення, яке є складовим елементом плану змісту цих одиниць. Синонімічні назви: *маркер, елементарний смисл, семантичний множник, компонент значення* [М.П. Кочерган, ЕУМ, 2004, с. 575].

Лексичне значення – конкретно-індивідуальний зміст слова, який являє собою відображення або тільки вираження (у різних типах слів) та фіксацію у свідомості позначуваного словом елемента дійсності та є закріпленим за формою слова (відповідним звуковим комплексом), унаслідок

чого стає можливою його реалізація як явища мови, а не тільки свідомості [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 307 – 309].

Багатозначність, полісемія, полісемантизм – наявність у семантичній структурі мовної одиниці двох і більше значень, тобто віднесеність її до двох чи більше об'єктів позначення [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 502 – 503]. Полісемія – це органічна властивість людської природної мови, яка, з одного боку, відображає характер і хід пізнання та ‘мовного освоєння’ дійсності шляхом асоціативних процесів, а з другого, - є свідченням схильності мислення і мови до її економної систематизації, тенденції до позначення нескінченного світу відносно обмеженою кількістю матеріальних мовних оболонок. Між значеннями полісемантичної одиниці наявний той чи інший семантичний зв'язок (на відміну від значень омонімів). Шлях виникнення полісемії може бути досить регулярним для певних семантичних об'єднань мовних одиниць, що дає можливість виявляти семантичні закономірності її розвитку. Найрегулярнішими є метонімічні моделі, менш регулярними – метафоричні, деякі закономірності виявляються при **конденсації значення**. Структура полісемантичної одиниці не завжди має таку досить виразну дискретність окремих значень, як це, напр., подається в словнику. Між ними можливі плавні переходи з наявністю неоднозначного розуміння, нейтралізація їх відмінностей у певних контекстах, що призводить до дифузності значень. Пор. ‘сподіватися на швидкий наступ’: ‘який відбувається з великою швидкістю (у просторі)’, ‘який відбуватиметься незабаром (у часі)’, ‘який відбуватиметься недовго’. Розпад полісемії веде до утворення омонімії [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 502 – 503].

Антономазія – стилістичний засіб оцінної експресії, що досягається заміною власної назви описовим зворотом: *Безсмертний Кобзар (про Т.Шевченка); Великий Каменярь (про І.Франка)* [Л.І. Мацько, 2003, с. 433]. Троп, що полягає в заміні прямої назви особи іншою назвою або описовим зворотом: *донжуан – залицяльник*. Антономазія є різновидом перифраза [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 461].

Евфемізми – пом'якшувальні назви грубих явищ, уникнення слів із неприємним забарвленням: вигадуєте (замість брешете), заглядає в чарку (замість п'яниця) [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 168 – 169; Л.І. Мацько, 2003, с. 436].

Парафраза – у стилістиці троп, усталене словосполучення, що є описовою назвою осіб (чи предметів) за їх характерними ознаками: *чорне золото (вугілля), Дочка Прометейя* (Леся Українка) [Л.І. Мацько, 2003, с. 445]. В ЕУМ кодифіковано варіанти цього терміна: перифраз, перифраза, парафраз, парафраза. Частина загальноживаних (традиційних) перифраз втратила свій зв'язок з конкретним ситуативним чи контекстуальним уживанням і перетворилась на фразеологізми: *сльзьми вмиватися – плакати* [Є.С. Регушевський, ЕУМ, 2004, с. 472]. Парафраз вивчають і на рівні словотвору. У словотворенні парафраз – «еквівалентне слову аналітичне висловлювання, що служить для семантики похідного слова: *нафтопереробний* – який переробляє нафту [Н.Ф. Клименко, ЕУМ, 2004, с. 471].

Парономазія – різновид гри слів, фігура мови, що полягає в навмисному зближенні в контексті паронімів і взагалі співзвучних слів та їхніх форм з певною стилістичною настановою. Напр.: *Хоч гірше, аби інше* (Нар.тв.); *Напружим в один бік, направим в другий, і крешем, і кришимо, і крушимо, як стій* (П. Тичина). Останнім часом у значенні 'парономазія' уживається також термін 'паронімічна атракція', первинне значення якого різновид 'народної етимології' [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 461].

Енантіосемія – поляризація значень, розвиток у слові значення, протилежного прямому: *споконвіку і кінець, глибока яма і глибоке небо, бескид 'гора, скеля' і 'круте гірське провалля'; герой (у значенні невдаха) колись 'у минулому' і 'у майбутньому'* [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 172 - 174].

Оксюморон – поєднання логічно суперечливих понять, несумісних ознак, що утворюють новий яскравий образ: *ти мовчанням мені кричи; говорю я з тобою мовчки* [Л.І. Мацько, 2003, с. 444].

Конотація – додаткові семантичні і прагматичні особливості («співзначення») лексичного значення та значень інших мовних рівнів, які нашаровуються на їхній предметно-поняттєвий аспект і можуть бути зумовлені як змістовою стороною, так і внутрішньою формою слова. Розрізняють конотації на рівні власне семантичного аспекти і на рівні прагматичного (емоційного) аспекти. У найширшому розумінні до ‘конотації’ включається й функціонально-стильова та часова характеристики мовних одиниць. Проте ці параметри входять не до плану змісту мовної одиниці, а до рівня її функціонування (використовуваний у літературі термін ‘стилістичне значення’ доцільно обмежити саме цими рамками, не ототожнюючи його з емоційно-експресивною конотацією) [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 267 – 268].

Лексико-семантична система – один з ярусів мовної структури, що складається зі слів та їхніх значень. **Лексико-семантичне поле** – групи слів зі спільною гіперсемою, тобто єдиним (інтегральним) значенням для усієї групи [М.Л. Кочерган, ЕУМ, 2004, с. 305 – 306]

Варваризми – стилістичні засоби (лексеми), як правило, іншомовного походження, які не стали загальноживаними, не повністю засвоєні мовою. Те саме, що й екзотична лексика: *фрау, мадам, візаві* [Мацько, 2003, с. 434].

Екзотизми – маловживані іншомовні слова, що вживаються як стилістичний засіб для створення особливого колориту: *паранджа, аул, фазенда* [Мацько, 2003, с. 436].

Макаронізми – жартівливо перекручені на лад іншої мови слова: *итал.* – *Ми бандито, гангстерито...*; *франц.* – *пан теля пасе*; *япон.* – *то яма, то канава* [Л.І. Мацько, 2003, с. 442].

Суржик (букв. — суміш жита з пшеницею, ячменю з вівсом і т. ін., а також борошно з такого зерна) — мова, в якій штучно об’єднані без

дотримання літературних норм елементи різних мов. Уживається переважно щодо українського просторіччя, засміченого невмотивовано запозиченими (внаслідок укр.-рос. інтерференції) російськими елементами: *самольот, січас, тормозити, строїти, кидатися в очі, займатися в школі, гостра біль*. Суржик – це збіднена мова, позбавлена національного колориту, краси й виразності. Найпоширеніший у побутовому мовленні, звідки проникає на сторінки газет і журналів, книжок і брошур. Боротьба із суржиком — одне з головних завдань у галузі підвищення культури української мови. У художній мові суржик — стилістичний засіб типізації та індивідуалізації персонажів, створення комічного, іронічного ефекту (напр., мадам Карапет у творі «„Аристократ" з Вапнярки» О. Черногуза) [К.В. Ленець, ЕУМ, 2000, с. 631].

Суржик (букв. – невисокої якості суміш зерна різних культур – пшениці й жита, а також жита і ячменю, ячменю і віса тощо; борошно з такої суміші) – поширена в Україні розмовна назва ненормативного індивідуального мовлення певної особи та соціолекту певної групи, що будуються на основі змішування, інтерференції елементів двох і більше мов. Для характеристики таких змішаних типів мовних утворів кажуть, наприклад, про українсько-польський, українсько-словацький та ін. суржик, про українсько-англійський суржик (у США, Канаді); з протилежною точкою відліку – про українсько-російський суржик. Але найчастіше під суржиком як соціолектом розуміють певний структурно-функціональний компонент українського просторіччя з помітною домішкою русизмів, що став розмовною мовою і фактично основним засобом спілкування більшості україномовного населення країни внаслідок масової тривалої контактної українсько-російської двомовності в її асиметричній (диглосійній) формі [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 631]

Інтерференція – взаємодія мовних систем при двомовності, яка виникає при мовних контактах, або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови. Є відхиленням від норми і системи другої мови під впливом рідної

мови. Інтерференція виявляється як іншомовний вплив у мовленні людини, що володіє двома мовами; цей вплив може бути стабільним (як характеристика мови колективу) і минулим (як чиясь індивідуальна особливість). Синонім суржик. Термін інтерференція уживається також для позначення її наслідків. Може залишити сліди в системі мови у вигляді субстрату і суперстрату [О.Б. Ткаченко, ЕУМ, 2004, с. 225 – 226].

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте зміст поняття ‘параметризація соціально-лінгвістичних змін’.
2. Як в мові з’являються неологізми? Назвіть джерела і причини виникнення неологізмів в українській літературній мові в посттоталітарний період.
3. Які етапи у вивченні неологізмів виділяють?
4. Кого з відомих українських і зарубіжних неологів ви можете назвати?
5. Які є етапи освоєння неологізмів?
6. Які типи неологізмів розрізняють лінгвісти?
7. На які основні два розряди поділяють неологізми?
8. Яку функцію в текстах виконують індивідуально-авторські неологізми? Наведіть приклади таких одиниць.
9. Чи можуть стати авторські неологізми літературними словами?
10. Чи є публіцистичні okazіоналізми?
11. Які диференційні ознаки okazіоналізмів називають учені?
12. Опишіть, як змінився зміст слова ‘суржик’.
13. Чи можна сплутувати терміни ‘сема’, ‘конотація’, ‘стилістичне значення’?
14. Назвіть причини розвитку багатозначності та різновиди переносного значення слова.
15. Які зміни можна вважати продуктивними у розвитку лексичного значення слова?
16. Що можна вважати джерелами омонімії? Які є види омонімії?
17. Розкрийте зміст поняття ‘інтерференція’.
18. Для яких мовних рівнів характерна інтерференція?

19. Як інтерференція впливає на якісний склад української лексики?
20. Які історичні передумови іншомовних словесних запозичень? Якими шляхами відбувалося засвоєння?
21. Назвіть особливості семантичного, фонетичного й граматичного освоєння іншомовних слів.
22. Яку функцію в сучасній українській літературній мові відіграють варваризми, екзотизми та макоронізми?
23. Що таке поляризація значень?
24. Назвіть найбільш активні, на вашу думку, способи формування нових лексичних значень.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Поясніть, у якому рядку правильні варіанти словосполучення, користуючись словниками. Вкажіть порушення норм мовлення (калькування, суржик, сплутування значення слів, синонімів, паронімів, трансформація фразеологізмів).

1. А) цілком можливо, давня справа, минулого року;
Б) в минулому році, вповні можливо, у випадку відсутності;
В) рік тому, у строгому смислі слова, справа в наступному.
2. А) у точному значенні слова, галузь (сфера) науки, гідний наслідування;
Б) діло минуле, через відсутність доказів, мати види на щось;
В) як можна швидше, розраховувати (сподіватися) на що, область науки.
3. А) говорять різними мовами, для наочності (унаочнення), про людське око;
Б) залишати за собою право, гарно вести себе, гарно поводитись;
В) гідний для наслідування, гірше нікуди, гірше не може бути.
4. А) застерігати собі право, він має рацію, марнувати час;
Б) говорити не до речі (невлад), горіти бажанням, гостинниця для туристів;

В) гостра необхідність, громадянський шлюб, губити час.

5. А) дійові особи, давня справа, чинний указ;

Б) цивільний шлюб, гаяти час, дивитися впритул;

В) крайня потреба, дивитися другими очима, дивитися на обставини.

6. А) оглядати хворого, має гарний вигляд (ця сукня), чинне законодавство;

Б) палко бажати, дивитися просто у вічі (в очі), дивитися хворого;

В) говорити невпопад, говорять на різних мовах, головним чином.

7. А) думки збігаються, іншим разом, інакше кажучи;

Б) добитися результатів, добре ставлення до батьків, добрий по натурі;

В) довіреність на одержання грошей, домовитися з організаторами, доказувати теорему.

8. А) іншого разу, зворотний (інший, другий) бік медалі, до слушної нагоди;

Б) досягти результатів, добре відношення до батьків, доручення на одержання грошей;

В) жорсткі умови, займати посаду, заключення комісії.

9. А) домовитися (дійти згоди) з організаторами завідувач кафедри;

Б) домогтися результатів, жорсткий контроль, за відсутністю доказів;

В) другими словами, другим разом, думки співпадають.

10. А) часточка (частка) правди (істини), засвідчити підпис, обстоювати свою думку;

Б) доклад на конференції, доля істини, дякуючи допомозі;

В) до тих пір, древні народи, друга сторона медалі.

Завдання I. З поданих речень випишіть неологізми. Зробіть лексичний розбір одного з них, з'ясуйте стилістичне значення.

1. На сизих пагорбах рясно село горіє, І сірі вітряки докрилюють свій вік (М. Вінграновський)

2. У присмеркові доброї дібровості пшеничний присмак скошеного дня. На крутосхилах срібної дніпровості сідлає вічність чорного коня (Ліна Костенко).

3. Сьогодні медфлюенсерами є лікарі, епідеміологи, інфекціоністи, які діляться рекомендаціями і максимально просто пояснюють складні речі у соцмережах або через ЗМІ (Факти ICTV).

4. Мова – це арифметика літер, математика гіпотез, аксіом, алгоритмів. Неологізми у мові (слова-новотвори) як кількісно-якісні скалярні змінні – без них мовна математика втратить свою цілісність (URL: <https://uain.press/articles/27742-27742>)

5. МУРА́Л (від іспан. muro – стіна) – художній розпис зовнішніх стін будинків. Мурал як вид сучасного мистецтва споріднений із попереднім проявом молодіжної субкультури – графіті, розвивається від кін. 20 ст., історично є продовженням монументального живопису (його виконували в екстер'єрі або інтер'єрі й підпорядковували архітектурним формам) (Голуб О.Є. Мурал. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. URL: <https://esu.com.ua/article-70272>)

6. В ясновельможному тумані, Де під березою бугор, При всій-усій своїй осанні Коронувався мухомор (М. Вінграновський).

7. Фешн диктатура, як і будь-яка інша, у нас погано приживається, адже кожен має свої власні, непохитні уявлення про "красиве і корисне" (URL: <https://uamodna.com/articles/mongoljsjki-cygane-i-ukrayinsjkyu-brend/>)

Завдання II. Напишіть твір-роздум на тему «Роль неологізмів у розвитку мови».

Тема 4. Актуалізація та пасивізація окремих груп лексики в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ століття.

1. Актуалізація як один із інноваційних процесів у лексиці.
2. Особливості актуалізованої (відродженої) лексики. Методика виявлення актуалізованої лексики.
3. Основні групи актуалізованої лексики.
4. Актуалізація лексико-семантичних одиниць релігійного стилю української літературної мови.
5. Основні типи оновлення лексико-семантичних одиниць сучасної української літературної мови.
6. Пасивізація лексем в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ століття.

ЛІТЕРАТУРА

- Вільчинський О. К. Зміни оцінності, пасивізація та реактуалізація лексичних одиниць у мові друкованих ЗМІ Тернопільщини в період суспільних змін (1989–1991 pp.). www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?...2.
- Волекжаніна, Ю. Г. Актуалізована лексика сучасної газети. *Вісник Запорізького національного університету*. Філологічні науки: зб. наук. статей / голов. ред. П.І. Білоусенко; відп. ред. Т. В. Хом'як. Запоріжжя: ЗНУ, 2007. № 2. С. 59–65.
- Гнатюк Л. Реактивація лексико-семантичних засобів як джерело поповнення словникового складу сучасної української літературної мови. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ: 2004. Вип.11. Кн.1. С. 101–105.
- Дудик М. П. Про активізацію, деактивізацію і реактивізацію у мовленнєвій семантиці. *Система і структура східнослов'янських мов*: зб. наук. пр. Київ: Знання, 2002. С. 181–186.
- Карпіловська Є. А. Призабуті ресурси української номінації (за матеріалами словників 1920–1930-х років). *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 278–284.
- Ковтунець О. С. Актуалізація лексики української літературної мови кінця ХХ — початку ХХІ століття: автореферат дис. канд. філол. наук: 10.02.01 — українська мова. Київ: 2017. 21 с.
- Лисиченко Л. А. Динамічні процеси в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ століття. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. праць. Харків: ХНПУ, 2009. Вип. 28. С. 100–105.
- Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Львів: 2002. 19 с.
- Мацько Л. Українська мова в кінці ХХ ст. (Зміни в лексиці). *Дивослово*. 2000. № 4. С. 15–20.
- Муромцева О. Про деякі активні процеси в словниковому складі української літературної мови кінця 80–90-х років ХХ ст. *Українська мова: з минулого в майбутнє*. Київ: 1998. С. 115–116.
- Савіна О. Еволюція лінгвістичних поглядів на статус застарілої лексики. *Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць*. Донецьк: ДонНУ, 2002. Вип. 10. С. 84–89.
- Стишов О. А. Актуалізація традиційної української лексики і проблема сучасної літературної норми. *Мова і культура*. Київ: Collegium, 1998. Т. 2. С. 127–128.

- СТИШОВ О. А. Динамічні процеси в лексиці та фразеології сучасної української мови (друга половина 80-х — 90-ті роки ХХ ст.). *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. Українська мова / Red. nauk. S. Jermolenko. Opole: Un-t Opolski. 1999. S. 90–103.
- СТИШОВ О. А. Пасивізація окремих груп лексики на сучасному етапі. *Система і структура східнослов'янських мов*: зб. наук. пр. /Ред-кол.: В. І. Гончаров (відп. ред.) та ін. Київ: Знання. 2001. С. 197–203.
- СТИШОВ О. А. Українська лексика кінця ХХ століття [Текст]: на матеріалі мови засобів масової інформації. Київ: Пугач, 2005. 388 с.
- СТИШОВ О. А. Основні тенденції розвитку лексичного складу української мови початку ХХІ століття. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. пр. Філологічні науки. Запоріжжя: Запорізький національний ун-т, 2012. С. 406–415.
- СТИШОВ О. А. Актуалізовані слова в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ століття. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії*: зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне — Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 21 (3). С. 71–74.
- СТРУГАНЕЦЬ Л. В. Динаміка лексичних норм в українській лексикографії ХХ століття: дис. д-ра філол. наук: 10. 02. 01. Київ: 2002. 423 с.
- СТРУГАНЕЦЬ Л. В. Процеси актуалізації та пасивізації лексико-семантичних засобів в українській літературній мові кінця ХХ століття. *Слово. Стиль. Норма*: зб. наук. пр. / Відп. ред. Н. М. Сологуб. Київ: 2002. С. 53–57.
- Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / Упорядн.: Л. Масенко, В. Кубайчук, О. Демська-Кульчицька; За ред. Л. Масенко. Київ: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2005. 399 с.
- ТОМІЛЕНКО Л. М. Актуалізація та пасивізація української лексики на сучасному етапі (на матеріалі I тому Словника української мови у 20 томах). Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 553–558.
- ШЕВЕЛЬОВ Ю. У довгій черзі: проблеми реабілітації. Київ: 1991. № 12. С. 72–76.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ:

Активний словник –1. Основна з погляду вживаності частина лексики, що постійно й вільно функціонує в різних сферах суспільного життя і складається насамперед із загальноновживаної лексики та нейтральної лексики, а також одиниць обмеженого вживання (термінів, професіоналізмів, відроджуваних застарілих слів та ін.), наявних у повсякденному спілкуванні. Для визначення активного словника застосовуються лінгвостатистичні методи, соціолінгвістичні дослідження. Активний словник протиставляється пасивному словнику, але межа між ними не є незмінною: певна частина активного словника повільно, але постійно переходить до розряду пасивної лексики (*суботник, комсомольські збори, політінформація*), і навпаки – певна кількість слів пасивного словника стає надбанням активного словника (*ринкові відносини, акція, гімназія, ліцей*).

Поряд з активним словником загальнонародної мови існують активні словники конкретних носіїв мови (дослідження, зокрема, проводяться щодо активного словника школярів, письменників та ін.), обсяг їх може значно коливатися залежно від освіти, роду занять, життєвого досвіду мовців тощо.

2. У лексикографії – тип словника, завданням якого є не просто пояснення слів або їх переклад, а допомога в активному користуванні певною мовою, в активному відтворенні її лексики відповідно до її граматики, фонетики, стилістики [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 14].

Актуалізація — це відродження, або «нове життя», досить значного шару незаконно усунутих, проскрибованих чи просто пасивізованих питомих слів або окремих давніх запозичень, які ввійшли до загальнономовного українського словника не через російську мову. На жаль, у сучасному мовознавстві немає єдиної терміно-назви для слів, які після тривалої перерви знову повертаються в широкий ужиток. Такі лексичні одиниці називають *відродженими* (Ю. Шевельов), *реактивованими* (Л. Мацько, М. Дудик), *ревіталізованими* (Л. Гнатюк), *внутрішніми входженнями*, або *внутрішніми неологізмами* (Д. Мазурик), *актуалізованими словами* (Л. Струганець, Л. Ферм, О. Дуліченко), *актуалізованою лексикою* (О. Ковтунець, Ю. Волекжаніна). О.А. Стишов пропонує терміни *актуалізовані лексеми (слова, одиниці)*, *актуалізація*, на думку вченого, вони найбільш вдало відбивають сутність названого явища. Аналізовані слова О.А. Стишов розглядає як функціональні неологізми, оскільки в посттоталітарний період істотно змінився ступінь їх використання: від забутих чи рідковживаних до загальновідомих і активнофункціональних (нерідко зі зміною їх стилістичної маркованості). Вони слугують важливим показником відродження національної мовної ідентичності й після тривалої перерви знову повернулися з периферії лексичної підсистеми до ядра, тобто до широкого вжитку [О.А. Стишов. Динаміка лексичного складу сучасної української мови, 2019, с. 132 – 134].

Пасивізація – це процес переходу лексичних одиниць до пасивного словника у зв’язку із закономірним і природним відходом застарілих реалій та понять на периферію суспільного життя. Засвідчено, що з-поміж таких лексем істотно домінують радянізми — слова, що номінують реалії і поняття, які побутували в часи існування СРСР [О.А. Стишов. Динаміка лексичного складу сучасної української мови, 2019, с. 146].

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте зміст поняття ‘актуалізована лексика’.
2. Що є основою виокремлення активної і пасивної лексики?
3. Назвіть сферу поширення активної лексики.
4. Які слова мовознавці називають ‘репресованими’? Чому?
5. Які існують терміноназви актуалізованих одиниць?
6. Чи однакові всі актуалізовані слова за своєю семантикою, стильовими і стилістичними особливостями, активністю вживання, лексикографічним опрацюванням?
7. Як маркувалися в радянських словниках такі слова? Наведіть конкретні приклади.
8. Які тематичні групи актуалізованих слів виділяють? Свою відповідь підкріпіть конкретними прикладами.
9. Яка з тематичних груп актуалізованої лексики є на сьогодні найбільшою? Обґрунтуйте відповідь відповідними цитатами з наукових досліджень.
10. Які слова називають пасивізованими? Назвіть лексико-тематичні групи слів, які перейшли до складу пасивної лексики?
11. Назвіть причини пасивізації лексем та лексичних значень.
12. Чи можна ототожнювати репресовані слова і пасивізовані?
13. Чи належать до репресованих слова *собор*, *соборність*, *соборний*?
14. Опишіть методику виявлення актуалізованої лексики.
15. Наведіть приклади актуалізації репресованих слів у творах сучасних українських письменників.

Завдання I. Виберіть з реєстру репресованих слів назви осіб та назви предметів і запишіть їх в таблицю. Які слова повернулись до широкого вжитку? Які екстралінгвальні чинники зумовиливуали нівеляційну динаміку лексичного складу української мови в період радянського тоталітарного режиму? [Словник репресованих слів. *Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали* / Упорядн.: Л. Масенко, В. Кубайчук, О. Демська-Кульчицька; За ред. Л. Масенко. Київ: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2005. С. 354 – 398].

Слова, які зазнали повної заміни	Слова, які зазнали часткової заміни (модифіковано префік або/і суфікс)	Слова, які було усунено взагалі	Слова, які повернулись до широкого вжитку в незалежній Україні

Завдання II. Підготуйте доповідь на одну із запропонованих тем.

ТЕМИ ДОПОВІДЕЙ

1. Роль держави й особистості в розвитку української мови.
2. Інформаційна безпека, мовне насильство.
3. Мовна ситуація в населених пунктах України.
4. Переваги й недоліки білінгвізму.
5. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізаційних викликів.
6. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації.
7. Екологія української мови як складова частина методики викладання у загальноосвітній школі.
8. Мова як вияв національної свідомості.
9. Псевдолінгвістичні маніпуляції навколо етнонімів *руський/руснак/русин* та глотоніма *русинська мова*.

10. Барвистий світ народного мовлення: вивчення діалектної лексики на уроках української мови.
11. Національна й регіональна лексика у мові художньої літератури Закарпаття кін. ХХ – поч. ХХІ ст.
12. Інтелектуальна еволюція української мови.
13. Мовний маркетинг як інструмент мовної політики.
14. Українська мова й інтернет.
15. Престиж мови як параметр мовної ситуації та рівень культури нації.
16. Інтерференційні явища в студентському мовленні.
17. Словник комп'ютерного сленгу української мови.
18. Соціальна диференціація мови: динаміка лексичного складу.
19. Соціально зумовлені інновації в українській суспільно-політичній та офіційно-діловій лексиці.
20. Динаміка лексем виробничо-професійної сфери.
21. Джерела й способи оновлення сучасної науково-термінологічної лексики.
22. Неологізми художнього мовлення.

Тема 5. Інтенсифікація вживання нової розмовної лексики у стилістичних дискурсах української мови кін. ХХ – поч. ХХІ ст.

1. Сучасні наукові дослідження функціонально-стилістичних можливостей української лексики.
2. Соціальна диференціація української мови: проблеми і аспекти вивчення.
3. Активізація творення і функціонування некодифікованих розмовних одиниць. Субстандартна лексика.
4. Жаргонізація та арготизація.
5. Активізація деяких діалектизмів.
6. Україномовний комп'ютерний сленг.

ЛІТЕРАТУРА

- Баранник Д. Х. Народнорозмовний складник лексичної та фразеологічної систем національної мови (на захист розмовного стилю). *Мовознавство*. 2008. № 4–5. С. 18–31.
- Белей Лесь. Українська мова на початку ХХІ ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 144 с.
- Белей Лесь. Інтернет-блог "Живий Журнал" як мовна спільнота: статус та специфіка комунікації. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 12. С. 67–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2008_12_12
- Дзюбіна О. І. Структура, семантика, прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж Twitter та Facebook (на матеріалі англійської мови): дис. канд. філол. наук. Львів: 2016. 206 с.
- Зимовець Г.В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори): Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.15 / Інститут української мови НАН України. Київ: 1997. 19 с.
- Єрмоленко С. Говіркове багатоголосся сучасної української прози. *Українознавство*. 2008. Число 1. С. 198–205.
- Єрмоленко С. Я. Розмовна лексика. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: 2007. С. 560.
- Коваленко Б. О. Стилістично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики. Кам'янець-Подільський: 2009. 182 с.
- Косяк Н. Стилістично маркована лексика: арго, жаргон, сленг, суржик, варваризми, екзотизми, пуризм. Їх роль і місце у мовленні. *Українська мова та література*. 2011. № 41–42. С. 10–15.
- Левченко Т.М. Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації: стилістика і прагматика. Кваліфікаційна наукова праця на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова [на правах рукопису]. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. URL: <https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Levchenko-avtoreferat.pdf>
- Лесюк М. Розмовно-маргінальна лексика української мови та її лексикографічне опрацювання. *Мовознавство*. 2007. № 6. С. 12–20.
- Масенко Л. Усні форми побутування мови. Явище вульгаризації мовлення. *Незалежний культурологічний часопис «і»*. Львів: 2004. С. 58–69.

- Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів: 2002.
- Сербенська О. Інтерференційні явища в публічному мовленні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2001. Вип. 24. С. 177 – 181.
- Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*. 2001. № 1. С. 55–68.
- Ставицька Л. Сучасний український інтержаргон: проблеми й аспекти вивчення. *Мовознавство: Доп. та повідомл. IV Міжнар. конг. українців* / Відп. ред. В. Німчук. — Київ: Пульсари, 2002. С. 213–216.
- Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика, 2005. 464 с.
- Ставицька Л. Український жаргон: словник. Київ: Критика, 2005. 496 с.
- Стишов О. А. Семантична деривація жаргонізмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харківського нац. педуніверситету ім. Г. Сковороди*. Харків: ХДПУ, 2016. Вип. 41. С. 74–84.
- Стишов О. Спортивні жаргонізми в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ століття. *Грамотичні студії: зб. наук. праць* / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. Вип. 34. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 76–84.
- Стишов О., Ярова І. Молодіжні жаргонізми в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ століття. *Українська мова і література в школах України*. 2018. № 10. С. 3–7.
- Стишов О. А. Джерела поповнення молодіжних жаргонізмів в українській мові початку ХХІ століття. *Українське мовознавство: міжвідомчий наук. зб.* Вип. 3 (49). Харків: Вид-во Іванченка І. Є., 2019.
- Тараненко О. Колоквіалізація, субстантизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 33–39.
- Третяк Н. В. Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова». Київ: 2008. 20 с.
- Чемеркін С.Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньо-структурні процеси. Київ: 2009. 240 с.
- Шевченко Л. І. Активні процеси в розмовному стилі української мови: культурний простір і мовна свідомість соціуму. *Слов'янські обрії: зб. наук. праць*. Вип. 2 / НАН України; Український комітет славістів; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Київ: 2008. С. 792–801.
- Щур І. І. Україномовний комп'ютерний сленг: формування і функціонування: дис. кандидата філол. наук: 10.02.01. Київ: 2006. 245 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ:

Стиль – це особлива символічно значима властивість людської діяльності, що виникає в результаті вибору суб'єктом певного способу діяльності (манери поведінки) у межах загальноприйнятих норм і несе інформацію про суб'єкт (належність до певної соціальної групи, соціальну роль, орієнтацію на певні цінності та морально-етичні норми, особисті якості й психічний стан) [Л. І. Мацько та ін. *Стилістика української мови*, с. 142].

Функціональний стиль – це суспільно усвідомлений внутрішньо цілісний (звідси гармонія стилю) спосіб використання мови, принцип вибору і комбінування мовних засобів, який забезпечує реалізацію функції суб'єктивно-духовного впливу [Л.І. Мацько та ін. Стилїстика української мови, с. 143].

Індивідуальний функціональний стиль (ідеостиль, ідіолект) – це така системність виразових засобів мови окремого письменника, діяча культури чи іншого індивіда, яка вирізняє, виділяє його мову серед інших мовців [Л.І. Мацько та ін. Стилїстика української мови, с. 164].

Комп'ютерно-генерована мова – мова, якій «характерна автоматизованість мовних процесів, індиферентність до реакції адресата, помилки в граматичних узгодженнях, наприклад, смс від мобільного оператора «на вашому рахунку 30 гривень 2 копійок», синтезоване комп'ютером усне мовлення має проблеми з природним відтворенням інформації [Лесь Белей. Українська мова на початку ХХІ ст., с. 63].

Дискурс (франц. *discours* – промова, виступ, від лат. *discursus* – бесіда, розмова) – 1. Одиниця спілкування, більша за речення, в якій наявні міжреченнєві зв'язки забезпечують цілісність і зв'язність висловлювання, логічне розгортання думки. 2. Висловлення як безпосередня мовна діяльність, що реалізується в конкретній мовній ситуації, у певній формі спілкування, поведінки, міміки, жестів, настрою мовця, а також у характерних соціокультурних, психолінгвальних умовах, коли на перший план виступає соціокультурна роль мови. 3. Текст (письмовий і усний), об'єднаний наскрізною ідеєю, одним мотивом; розглядається у широкому контексті його творення і сприймання, тобто відбиває національно-культурні, соціальні, психічні умови авторської мововорчості. Інтерпретація твору (творів) автора як певного дискурсу потребує виходу в сферу прагмалінгвістики, залучення позамовних чинників, що мотивують таке чи інше прочитання твору [С.Я. Єрмоленко. ЕУМ, 2004, с.142 - 143].

Стилістичний дискурс – сукупність закономірностей мовного вжитку. Відповідно до термінології англо-американської стилістики стилістичні дискурси поділяються на різні жанри, а уже жанри можна поділити на індивідуальні стилі. Усі стилістичні дискурси бувають усними та письмовими і можуть штучно генеруватися комп'ютером, а вже жанри мають чітку прив'язаність до способу комунікації. При поділі мовного вжитку на стилістичні дискурси замість художнього стилю з'явився мистецький стилістичний дискурс, що не зводиться тільки до художньої літератури, а охоплює такі жанри, як пісні, експлікації в художніх виставках, графіті та татуювання (якщо у них використовуються мовні засоби), оскільки усім їм характерне використання мови як мистецтва [Лесь Белей. Українська мова на початку XXI ст., с. 65].

Мовний ландшафт – форма мовного вжитку, яка перебуває на перетині комерційного та інструктивного дискурсів. Засновниками досліджень мовного ландшафту вважають Р. Ландрі та Р. Бурі: «Мовний ландшафт стосується видимості мов у публічних та комерційних знаках на певній території чи у певному регіоні». Дослідники визначають дві функції мовного ландшафту: інформаційну та символічну. Інформаційна функція мовного ландшафту – «служувати маркером географічної території населеної (або населеної раніше) певною мовною спільнотою». Мовний ландшафт може вказувати на склад мовних груп (тобто засвідчувати їх моно-, бі- та полілінгвальність), на домінантність або підпорядкованість мовних груп. Символічна функція мовного ландшафту полягає в тому, що він є одним з важливих засобів вираження етнічної ідентичності мовної спільноти [Дет. див.: Лесь Белей Українська мова на початку XXI ст., с. 70].

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Чи є повною традиційна класифікація функціональних стилів української мови?
2. Чи покриває класичне вчення про стилі абсолютно увесь мовний вжиток, який суттєво змінився з середини XX ст.?

3. Чи можна вважати тотожними мовний вжиток людей та автоматичні, згенеровані комп'ютером тексти та звукові повідомлення?
4. Як поділяється лексика сучасної української літературної мови з погляду її стилістичного вживання? Як змінюється лексичний фонд кожного стилю?
5. Що таке жаргон? Наведіть приклади.
6. Який жаргон є найпоширенішим у наш час?
7. Чим жаргон відрізняється від арго?
8. Охарактеризуйте явище поширення жаргонізмів та арготизмів у сучасному суспільстві. Як до цього ставитеся Ви? Обґрунтуйте свій погляд.
9. До якого стилю можна зарахувати тексти з вірусної реклами або пости у твіттері?
10. Порівняйте традиційну класифікацію функціональних стилів та класифікацію стилістичних дискурсів.
11. До якого стилю належить графіті й татуювання?
12. Як впливають на мовний ландшафт тексти стріт-арту?
13. Назвіть найбільш поширені групи лексики стріт-арту?
14. Розкрийте зміст поняття 'модернізація' в українському корпусному плануванні?
15. Як модернізація впливає на склад української лексики?

Завдання I. Сформулюйте тезовий план до одної із запропонованих статей.

❖ Стишов О. А. Спортивні жаргонізми в українській мові кінця XX – початку XXI століття. Лінгвістичні студії. 2017. Вип. 34. С. 76-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2017_34_12.

❖ Тараненко О. Колоквіалізація, субстантизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 33–39.

Завдання II. Зробіть лексикологічний розбір підкреслених лексем.

Вже почалось, мабуть, майбутнє.

Оце, либонь, вже почалось...

Не забувайте незабутнє,

воно вже інеєм взялось!

І не знецінюйте коштовне,

не загубіться у юрбі.

Не проміняйте неповторне

на сто ерзаців у собі!

Минають фронди і жіронди,

минає славне і гучне.

Шукайте посмішку Джоконди,

вона ніколи не мине.

Любіть травинку, і тваринку,

і сонце завтрашнього дня,

вечірню в попелі жаринку,

шляхетну інохідь коня.

Згадайте в поспіху вагона,

в невідворотності зникань,

як рафаелівська Мадонна

у вічі дивиться вікам!

В епоху спорту і синтетики

людей велика ряснота.

Нехай тендітні пальці етики

торкнуть вам серце і вуста (*Ліна КОСТЕНКО*).

Схема лексикологічного розбору

1. Записати слово в початковій формі.
2. З'ясувати функцію: повнозначне чи службове, власна назва чи загальна назва.
3. Перевірити кодифікацію слова в Словнику української мови.
4. З'ясувати, однозначне слово чи багатозначне; у прямому чи переносному значенні вжите, тип переносного значення. Виписати первинне лексичне значення слова, сформулювати контекстуальне лексичне значення.
5. Дібрати групи слів за значенням: синоніми, омоніми, антоніми, пароніми.
6. З'ясувати походження слова: корінне, запозичене.
7. До активної (загальноновживана, термін) чи пасивної (архаїзм, історизм, діалектизм, неологізм, жаргонізм) лексики належить слово.

8. З'ясувати стилістичне використання слова: міжстильове чи стилістично марковане, співвідносне із стилем (наукова, суспільно-політична, виробничо-професійна, офіційно-ділова, побутова лексика); нейтральне чи емоційно забарвлене; літературного чи позалітературного вжитку.

9. У якому словосполученні вжите: у синтаксично вільному чи синтаксично неподільному.

10. Визначити динамічні процеси, які відбуваються з підкресленими лексемами в наведеному вірші: а) авторка вдається до відродження репресованих лексем; б) оновлює лексичне значення чи формує нові конотації; в) слово можна зарахувати до неологізмів чи до неосемантів; г) опишіть залежність стилістичного значення лексем від жанру твору та від індивідуального стилю письменниці; зробіть короткий висновок про роль мовотворчості Ліни Костенко в українському мистецькому дискурсі.

Модуль 2. Український ономастикон посттоталітарної доби

Тема 6. Онімний простір української мови кін. ХХ – поч. ХХІ ст.

1. Вивчення проблеми впливу суспільства на національний онімікон в українській та слов'янській ономастиці. Огляд сучасних наукових досліджень у галузі української ономастики посттоталітарної доби.
2. Сучасні класифікації пропріальних одиниць.
3. Чинники, що впливають на склад та динаміку українського ономастикону кін. ХХ – поч. ХХІ ст.
4. Стан сучасного українського ономастикону з погляду його нормалізації: законодавча і правописна база.

ЛІТЕРАТУРА

- Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ: Темпора, 2010. 128 с.
- Белей Л. Ім'я дитини в українській родині. Харків: Фоліо, 2010. 285 с.
- Белей О.О. Сучасна українська ергонімія: власні назви підприємств Закарпаття. Ужгород: 1999. 111 с.
- Белей О.О. Інноваційна сутність сучасного ономастикону української мови воєнного періоду. *In tetoriam: Любомир Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць*. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 63 – 83.
- Негер О.Б. Українська урбанонімія Закарпаття у ХХ – на початку ХХІ ст. Ужгород: РІК-У, 2018. 200 с.
- Нуждак Л. Український ономастикон посттоталітарної доби у світлі еколінгвістики. Ужгород: 2012. 238 с.
- Нуждак Л.В. Еколінгвістичні особливості сучасної української пропріальної лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n43/61.pdf>
- Нуждак Л.В. Лінгвокультурологічні дослідження українських онімів. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 68. Філологічні науки. URL: eprints.zu.edu.ua/9497/1/30.pdf
- Романюк М.І. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Ужгород: Гражда, 2007. 124 с.
- Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія]. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.
- Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття. Ужгород: 2008. 671 с.
- Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704 с. [С. XLVIII].

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ:

Ономастика – розділ мовознавства, що вивчає власні назви, їх будову, системну організацію, функціонування, розвиток і походження. За напрямками дослідження ономастику прийнято розділяти на теоретичну, описову, історичну, прикладну та ономастику поетичну, а за об'єктами

дослідження – на антропоніміку, топоніміку, космоніміку, теоніміку, зооніміку, ергоніміку, хрононіміку та хрематоніміку. Вивчення власних назв дозволяє істотно відновлювати факти історії мови та історії народу (напр., визначати прабатьківщину груп споріднених мов, з'ясовувати давні межі поширення мов чи окремих мовних явищ), досліджувати процеси номінації та її різновиди, аналізувати функціональне навантаження власних назв тощо. Координацію ономастичних досліджень в Україні здійснюють Українська ономастична комісія та відділ ономастики ІУМ НАН України [Ю.О. Карпенко, ЕУМ, 2004, с. 438].

Власні назви, оніми – індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів. Власні назви належать до універсальних мовних – вони існують в усіх мовах світу. Але в кожній мові власні назви мають і свої специфічні ознаки. Специфіку українських власних назв становлять і сам їх набір, і характерні фонетичні трансформації імен особових, і розмаїтість пестливих іменних форм (чого немає, напр., в англ. мові), і комплекти словотворчих засобів з їх продуктивністю (напр., назви населених пунктів на -івці, клички тварин на -ко) тощо [Ю.О. Карпенко, ЕУМ, 2004, с. 83 – 84].

Пропрільна одиниця/лексика – те саме, що власна назва, онім, онімікон.

Антропонім – власна назва: ім'я особове, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім. Розділ ономастики, що вивчає антропоніми називається антропоніміка. Вона досліджує особливості утворення антропонімів, основні принципи номінації людини, шляхи переходу апелювання в антропонім і навпаки, хронологічні характеристики антропонімів, їх зміни в часі, виникнення різних форм найменування людини, словотвір різних класів антропонімів, функціонування тих чи тих антропонімів у мові на різних хронологічних зрізах. Антропоніміка також вивчає антропоніми, метроніми, патроніми [І.М. Железняк, ЕУМ, 2004, с. 30].

Топонім – власна назва будь-якого географічного об'єкта. Розділ ономастики, що вивчає походження, значення та функціонування топонімів,

називаються топонімією. Наявність різних видів географічних об'єктів зумовлює поділ топонімів на види: мікротопоніми, гідроніми, ойконіми, ороніми та ін. Специфіка топонімів полягає в тому, що вони несуть інформацію значно ширшу за лінгвістичну, дозволяють заповнювати прогалини в етногенетичних дослідженнях [Ю.О. Карпенко, ЕУМ, 2004, с. 690].

Мікротопонім – вид топоніма, власна назва невеликого місцевого географічного об'єкта та частини макрооб'єктів (лісків, урочищ, полів, сінокосів, стежок, пасовищ, окремих каменів тощо) [Ю.О. Карпенко, ЕУМ, 2004, с. 345].

Ономастикон, ономастичний словник, власних назв словник – словник або список, складений, як правило, окремо для різних категорій власних назв – антропонімів, топонімів тощо з лінгвістичними та екстралінгвістичними поясненнями [В.В. Лобода, ЕУМ, 2004, с. 82 – 83].

Номінація – 1) творення і надання назв (та ін. мовних позначень) пізнаним і вичленуваним фрагментам дійсності, тобто встановлення відношень позначального і позначуваного між певною мовною одиницею і відповідним предметом (явищем, ознакою і т. ін.); 2) результат цього процесу, тобто сама назва; 3) називання як використання вже готових найменувань у процесі мовленнєвих актів. Номінація (як процес творення назв) реалізується в мові на основі власних ресурсів і шляхом запозичення з ін. мов [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 417 – 419].

Онімізація – перехід загальних назв у власні назви. При онімізації загальна назва стає власною без змін своєї будови, пор. ревун 'той, хто реве' – Ревун (назва кількох рукавів Дніпра), шило 'інструмент із загостреним стрижнем' – прізвисько, а відтак і прізвище *Шило*. В основі онімізації лежить метонімія (буковина 'буковий ліс' – Буковина) або метафора (кобзар 'співець з кобзою' – Кобзар 'Шевченко') [Ю.О. Карпенко, ЕУМ, 2004, с. 437].

Деонімізіція, апелятивація – процес протилежний онімізації, перехід власних назв у загальні назви: лиман *Куяльник* – мінеральна вода *куяльник*.

Процес деонімізації ґрунтується на метонімії або метафорі (*Дон-Кіхот* – *дон-кіхот*), проходячи в останньому випадку етап антономазії [Ю.О. Карпенко, ЕУМ, 2004, с. 135].

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке ономастикон?
2. Назвіть групи українських ономастичних одиниць за походженням.
3. Назвіть типи найновіших змін у сфері українського ономастикону.
4. Які екстра- та інтралінгвальні чинники впливають на сучасний ономастикон України?
5. Назвіть найновіші праці українських ономастів, у яких розглянуто зміни в українському ономастиконі.
6. Хто здійснює координацію ономастичних досліджень?
7. Охарактеризуйте способи нормалізації сучасного українського ономастикону.
8. Розкрийте зміст терміна ‘номінація’.
9. Чи можна вважати синонімами терміни ‘номінація’ та ‘онімізація’? Обґрунтуйте свою думку, навівши приклади.
10. Чи можна вважати синонімами терміни ‘деонімізація’ та ‘апелятивація’?
11. За яких умов відбувається деонімізація?
12. Які класи онімів найчастіше зазнають деонімізації?
13. Назвіть різновиди антропонімів. Які класи антропонімів найбільш чутливі до змін?
14. Назвіть основні відмінності між топонімом і мікротопонімом.
15. Наведіть приклади онімізації?
16. Які чинники впливають на еколінгвальний стан українського ономастикону кін. ХХ – поч. ХХІ ст.?

Завдання І. Сформулюйте тезовий план до кожної із запропонованих статей.

❖ Белей О.О. Інноваційна сутність сучасного ономастикону української мови воєнного періоду. *In memoriam: Любомир Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць*. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 63 – 83.

❖ Нуждак Л.В. Еколінвістичні особливості сучасної української пропріальної лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n43/61.pdf>

❖ Нуждак Л.В. Лінгвокультурологічні дослідження українських онімів. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 68. Філологічні науки. URL: eprints.zu.edu.ua/9497/1/30.pdf

Завдання II. Напишіть відгук на статтю.

❖ Негер О.Б. Вплив моди на функціонування урбанонімії (на матеріалі урбанонімів Закарпаття). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/18nov2017/7.pdf>

Тема 7. Специфіка соціально зумовлених інновацій у різних субсистемах українського ономастикону кінця ХХ ст.

1. Поняття про екстенсивну (квантитативну) та інтенсивну моделі розвитку українського ономастикону.
2. Стихійний характер розвитку ономастикону та способи його стабілізації.
3. Варіантність пропріальних одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

- Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ: Темпора, 2010. 128 с.
- Белей О.О. Сучасна українська ергонімія: власні назви підприємств Закарпаття. Ужгород: 1999. 111 с.
- Белей О.О. Інноваційна сутність сучасного ономастикону української мови воєнного періоду. *In tetoriam: Любомир Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць*. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 63 – 83.
- Негер О.Б. Українська урбанонімія Закарпаття у ХХ – на початку ХХІ ст. Ужгород: РІК-У, 2018. 200 с.
- Нуждак Л. Український ономастикон посттоталітарної доби у світлі еколінгвістики. Ужгород: 2012. 238 с.
- Нуждак Л.В. Еколінгвістичні особливості сучасної української пропріальної лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n43/61.pdf>
- Нуждак Л.В. Лінгвокультурологічні дослідження українських онімів. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 68. Філологічні науки. URL: eprints.zu.edu.ua/9497/1/30.pdf
- Романюк М.І. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Ужгород: Гражда, 2007. 124 с.
- Сабадош І.В. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Лексикологія і семасіологія. Фразеологія. Лексикографія: Практикум для студентів-філологів спеціальності «Українська мова і література». Ужгород, 2010. 124 с.
- Сучасна українська мова. Лексикологія. Фонетика: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А. К. Мойсієнка; Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 340 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ:

Міфонім – власна назва, найменування вигаданого суб'єкта або об'єкта в переказах, казках, міфах тощо (*Вій, Івасик-Телесик, Баба-Яга*). Основним джерелом міфонімів виступають фольклорні тексти [І.М. Желєзняк, ЕУМ, 2004, с. 346].

Теонім – власна назва, найменування божеств (*Перун, Волос, Троян*) [І.М. Желєзняк, ЕУМ, 2004, с. 681].

Хрононімія – назви відрізків часу, подій (*Коліївщина, Друга світова війна*) [Ю.О. Карпенко, ЕУМ, 2004, с. 83].

Хремотонімія – назви витворів матеріальної (назви кораблів, ураганів, алмазів) і духовної культури (заголовки творів, назви музичних п'єс, творів живопису, кінофільмів [Ю.О. Карпенко, ЕУМ, 2004, с. 83].

Віртуальні оніми – власні назви осіб-користувачів комп'ютерів, які функціонують у процесі віртуальної комунікації. Віртуальні оніми – це невід'ємний компонент віртуальної реальності, оскільки вони виступають єдиним засобом номінації-ідентифікації-диференціації осіб-користувачів комп'ютерів [Див.: М.І. Романюк. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. ХХ – поч. ХХІ ст., с. 59].

Зоонім – власна назва (кличка) тварин [В.П. Шульгач, ЕУМ, 2004, с. 210].

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте зміст поняття 'екстенсивна модель' розвитку українського ономастикону посттоталітарної доби.
2. Наведіть приклади розвитку онімійних систем за інтенсивною моделлю.
3. Назвіть новаторські підходи у формуванні українського ономастикону посттоталітарної доби.
4. Опишіть процеси декомунізації та деколонізації в системі українського ономастикону посттоталітарної доби.
5. Назвіть соціально зумовлені інновації в українському онімійному просторі.
6. Які причини зумовили екстенсивний розвиток закарпатської ергонімії упродовж 90-х рр. ХХ ст.?
7. Статистичні дослідження ономастикону Закарпаття в 90-ті рр. ХХ ст. показують стрімке збільшення кількості назв партій, громадських, культурних, релігійних об'єднань та товариств, об'єднань представників національних меншин, фірмонімів. Які важливі суспільно-політичні та економічні процеси засвідчують такі показники?

8. Назвіть джерела формування закарпатоукраїнської фірмонімії посттоталітарної доби.
9. Які тенденції переважають у сфері новітньої віртуальної онімії?
10. Як впливає стихійний розвиток українського віртуального ономастикону на розбудову української онімічної системи?
11. Назвіть зміни, які відбулися в закарпатоукраїнській топонімії. Які проблеми виникли під час кодифікації топонімів-неологізмів?
12. Які недоліки в оновленні ономастикону Закарпаття залишаються актуальними на сьогодні?
13. Що зумовило зміни в українській етнонімії? Назвіть праці, що докладно описують цю проблему.

Завдання I. Сформулюйте тезовий план до запропонованих статей.

❖ Белей Л.О. Неорусинський проект. З метою дезінтеграції українства на його найзахідніших теренах активовано русинський сепаратизм. 2009. 4 грудня. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/3516>

❖ Німчук В.В. Кодифікувати «нові» літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*. 2013. №3. С. 3-26.

❖ Німчук В.В. Ще раз про «русинський язык» і збереження діалектного середовища. *Українська мова*. 2017. №3. С. 15-24.

❖ Нуждак Л.В. Лінгвокультурологічні дослідження українських онімів. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 68. Філологічні науки. URL: eprints.zu.edu.ua/9497/1/30.pdf

Завдання II. Підготуйте короткий виступ на тему «Моє ставлення до модних тенденцій у сфері української пропріальної лексики посттоталітарної доби».

Тема 8. Тенденції розвитку українського антропонімікону кін. ХХ – поч. ХХІ ст.

1. Офіційна та неофіційна система іменування людини. Вплив позамовних чинників на вибір імені.
2. Шляхи формування іменника модерної української нації. Наслідки лексичної інтерференції в системі українських антропонімів. Українські імена перед викликами ХХІ ст.
3. Зміни в системі українських прізвищ.
4. Новітні українські прізвиська як показник культури народу.

ЛІТЕРАТУРА

- [Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ: Темпора, 2010. 128 с.](#)
- [Белей Л. Ім'я дитини в українській родині. Харків: Фоліо, 2010. 285 с.](#)
- [Белей О.О. Суспільно зумовлені інновації в сучасному українському антропоніміконі періоду після Революції гідності. URL: <https://czasopisma.kul.pl> > article > download](#)
- Буга Т. В. Динаміка жіночих особових імен (на матеріалі українсько-російського іменника Центральної Донеччини). Мова. 2012. № 18. С. 153 – 157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mova_2012_18_40.
- Буга Т.В. Динаміка особових імен Центральної Донеччини (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. Донецьк: ДонНУ, 2013. 326 с.
- Нуждак Л. Український ономастикон посттоталітарної доби у світлі еколінгвістики. Ужгород: 2012. 238 с.
- Нуждак Л.В. Еколінгвістичні особливості сучасної української пропріальної лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n43/61.pdf>
- Нуждак Л.В. Лінгвокультурологічні дослідження українських онімів. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 68. Філологічні науки. URL: eprints.zu.edu.ua/9497/1/30.pdf
- Пахомова С.М. Ономастика в дзеркалі українсько-словацької комунікації. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2019. Випуск 71. Ч. I. С.188–198.
- Пахомова С.М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах. Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. 344 с.
- Підкуймуха Л.М. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі : спроба аналізу. *Мова : класичне - модерне - постмодерне : збірник наукових праць*. 2016. Вип. 2. С. 135-144.
- Романюк М.І. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Ужгород: Гражда, 2007. 124 с.
- Сабадош І.В. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Лексикологія і семасіологія. Фразеологія. Лексикографія: Практикум для студентів-філологів спеціальності «Українська мова і література». Ужгород, 2010. 124 с.
- Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя ХІХ ст. (чоловічий український та польський іменники). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2011. Вип. 28. С. 418-423. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2011_28_116.

Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія]. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.
Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття. Ужгород: 2008. 671 с.

Лексикографічні джерела

Белей Л. Ім'я для дитини в українській родині: словник-довідник. Ужгород: Просвіта, 1993. 116 с.

Белей Л. Як тебе (на)звати? Харків : Фоліо, 2010. 280 с.

Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704 с. [С. XLVIII].

Чучка П.П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ:

Ім'я особове – вид антропоніма; надається людині при народженні, в рідкісних випадках його обирає для себе доросла людина (при зміні імені) [І.М. Желєзняк, ЕУМ, 2004, с. 220].

Прізвище – вид антропоніма, обов'язкове спадкове власне іменування людини, яким, окрім неї, в офіційних сферах називають кожного з членів родини [П.П. Чучка, ЕУМ, 2004, с. 532].

Прізвисько, вуличне прізвище, кличка – вид антропоніма, неофіційне особове іменування, яким середовище індивідуалізує або характеризує особу [П.П. Чучка, ЕУМ, 2004, с. 532].

Псевдонім – вид антропоніма, приbrane, вигадане ім'я, що має за мету маскування письменників (або ін. авторів певних творів, акторів, художників тощо) перед сучасниками [І.М. Желєзняк, ЕУМ, 2004, с. 538].

Ім'я по батькові, по батькові – вид антропоніма, іменування чоловіка або жінки, утворене від офіційного батькового імені за допомогою патронімного суфікса [П.П. Чучка, ЕУМ, 2004, с. 220].

Динаміка антропонімікону – зміни у кількості та якісному складі власних назв.

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Наведіть приклади особових імен, утворених способом основоскладання. Які мотиви вибору таких власних назв?
2. За допомогою історико-етимологічного словника П. Чучки опишіть історію свого прізвища.

3. Чи були ви свідками помилкового запису імен, прізвищ та імен по батькові в офіційних документах?
4. Які екстралінгвальні чинники впливають на антропонімікон? У якому антропонімічному класі динаміка найінтенсивніша?
5. Охарактеризуйте соціально зумовлені інновації у сфері закарпатоукраїнської антропонімії кін. ХХ – поч. ХХІ ст.
6. Які види антропонімів можна зарахувати до пасивної лексики?
7. Чи можна вважати тотожними поняття ‘прізвища українців’ та ‘українські прізвища’?
8. Які ознаки прізвищ українців виокремлює П.П. Чучка?
9. Чи зазнають прізвища динамічних процесів типових для інших груп лексики?
10. Назвіть найновіші праці, у яких розкрито динаміку антропонімів.
11. Які зміни відбулися в системі українських імен за останні десятиліття?
12. Які модні тенденції впливають на зміни українського антропонімікону посттоталітарної доби?
13. Назвіть проблемні зони еколінгвального стану сучасних українських антропонімів.
14. Охарактеризуйте основні тенденції розвитку українського ономастикону пострадянського періоду крізь призму еколінгвістики.

Завдання І. Сформулюйте тезовий план до запропонованих статей.

- ❖ Белей О.О. Суспільно зумовлені інновації в сучасному українському антропоніміконі періоду після Революції гідності. URL: <https://czasopisma.kul.pl › article › download>
- ❖ Буга Т. В. Динаміка жіночих особових імен (на матеріалі українсько-російського іменника Центральної Донеччини). Мова. 2012. № 18. С. 153 – 157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mova_2012_18_40.

Завдання І. Підготуйте виступ на тему «Псевдоніми та позивні борців за волю України».

Рекомендована література:

- ✓ Белей Л.Л. Позивні учасників АТО й ООС – творення та функціонування. Мовознавство, 2020, № 3. С. 49 – 62. URL: https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=1156
- ✓ Кравченко Л. Мотиви номінацій позивних українських бійців — учасників бойових дій російсько-українського конфлікту на сході України. Polska Akademia Nauk. Oddział w Lublinie. Ч. 2. URL: http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TZwiaz11/10_Kravczenko.pdf (дата звернення: 10.02.2020).
- ✓ Мазепа Олексій. Звідки в українських захисників з'являються псевдо або позивні. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/01/27/zvidky-v-ukrayinskyh-zahysnykiv-zyavlyayutsya-psevdo-abo-pozyvni/>
- ✓ Олар К. Український міліті-псевдонімкон: словотвірний аспект. Ukrainian scientific e-journal Logos. Online. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.04.22.html> (дата звернення: 10.02.2020).
- ✓ Підкуймуха Л. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу. Мова: класичне — модерне — постмодерне : зб. наук. пр. Київ, 2016. Вип. 2. С. 135–144

Тема 9. Проблеми нормалізації назв населених пунктів посттоталітарної доби

1. Екстралінгвальні чинники формування українського топонімікону.
2. Власні назви як засіб вираження політичної ідеології.
3. Ненормативні українські ойконіми, катойконіми, урбоніми та ергоніми.
4. Проблемні еколінгвальні зони української топонімії посттоталітарної доби.

ЛІТЕРАТУРА

Белей О.О. Сучасна українська ергонімія: власні назви підприємств Закарпаття. Ужгород: 1999. 111 с.

Белей О.О. Інноваційна сутність сучасного ономастикону української мови воєнного періоду. *In memoria: Любомир Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць*. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 63 – 83.

Негер О.Б. Українська урбанонімія Закарпаття у XX – на початку XXI ст. Ужгород: РІК-У, 2018. 200 с.

Нуждак Л. Український ономастикон посттоталітарної доби у світлі еколінгвістики. Ужгород: 2012. 238 с.

Нуждак Л.В. Еколінгвістичні особливості сучасної української пропріальної лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n43/61.pdf>

Нуждак Л.В. Лінгвокультурологічні дослідження українських онімів. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 68. Філологічні науки. URL: eprints.zu.edu.ua/9497/1/30.pdf

Романюк М.І. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. XX – поч. XXI ст. Ужгород: Гражда, 2007. 124 с.

Сабадош І.В. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Лексикологія і семасіологія. Фразеологія. Лексикографія: Практикум для студентів-філологів спеціальності «Українська мова і література». Ужгород, 2010. 124 с.

Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія]. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ:

Етніонім – назва етнічної групи людей: племені племінного союзу, народності, нації, а також етнографічні угруповання у складі цих одиниць та груп споріднених народів [Ю.О. Карпенко, ЕУМ, 2004, с. 179].

Ойконім – вид топоніма, власна назва будь-якого поселення [В.О. Горпинич, Н.Ф. Клименко, ЕУМ, 2004, с. 431 – 432].

Катойконім – назва жителів, назва людей за місцем проживання чи народження (житель населеного пункту, басейну, річки певного регіону тощо [В.О. Горпинич, Н.Ф. Клименко, ЕУМ, 2004, с. 247 – 448].

Урбоніми – вид топонімів, що позначають об’єкти, для яких характерні наступні ознаки: 1) антропогенність – усі ці об’єкти мають бути створені або оброблені людиною; 2) належність до території або окраїн населеного пункту; 3) позначення певного відрізка території; 4) потреба в мовознаковій репрезентації при використанні людиною [О.Б. Негер. Українська урбанонімія Закарпаття у ХХ – на початку ХХІ ст., с. 18 - 19].

Ергоніми – назви організацій, виробничих і суспільних об’єднань (назви партій, товариств, заводів, вузів, кінотеатрів, кооперативів, магазинів, фірм) [Ю.О. Карпенко, ЕУМ, 2004, с. 83].

Фірмонім – ергонімний клас, власна назва комерційно-виробничого підприємства [О.О. Белей. Сучасна українська ергонімія: власні назви підприємств Закарпаття, с. 6].

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які терміни використовують для назв населених пунктів?
2. Чи належать до топонімів етроніми?
3. Чим відрізняються етроніми і катойконіми?
4. Чи можна вважати тотожними терміни урбонім та мікротопонім?
5. Назвіть актуальні проблеми сучасної урбанонімії.
6. Які екстралінгвальні чинники впливали на формування закарпатоукраїнського урбанонімікону?
7. Як ідеологічний фактор вплинув на розвиток системи власних офіційних назв населених пунктів Закарпаття?
8. Чи можна вважати демографічний розвиток універсальним чинником змін у сфері українського урбанонімікону?
9. Яких змін зазнала мотиваційна база українського урбанімікону у ХХ – на початку ХХІ ст.?
10. Опишіть стан українського урбанімікону з погляду його нормалізації. Наведіть приклади відродження норми та традицій номінації на прикладі рідного міста чи села.

11. Розкрийте зміст поняття 'ергонімія'.
12. Чому в ергонімії прийнято виділяти ергонімні класи? Назвіть їх.
13. Що означає термін 'фірмонім'?
14. Назвіть найновіші наукові дослідження українських фірмонімів? Яку проблематику порушать ономасти найчастіше?
15. Українська фірмонімія належить до ядра чи периферії національного онімного простору? Обґрунтуйте свою думку.
16. На прикладі закарпатських фірмонімів назвіть чинники, які впливають на мотиваційну базу сучасної української фірмонімії?
17. Як вирішуються проблеми культури мови у сфері сучасної фірмонімії?
18. Чи потребує нормалізації джерельна база українських фірмонімів?
19. Чи збережено національну естетику в сучасній фірмонімії Закарпаття?
20. Які шляхи підвищення мовноестетичного рівня української фірмонімії рекомендують мовознавці?

Завдання I. Напишіть відгук на статтю.

❖ Негер О.Б. Вплив моди на функціонування урбанонімії (на матеріалі урбанонімів Закарпаття). URL:

<http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/18nov2017/7.pdf>

Завдання II. Опишіть процеси декомунізації у Вашому регіоні.

Завдання III. Зробіть за схемою лінгвістичний аналіз онімів:

Київ, Львів, Острог, Ужгород, Тур'я, Говерла, вулиця Минайська (м.Ужгород), видавництво «Гражда», Золоті ворота (пам'ятка архітектури), концерт «Срібна Земля», Карпатська Україна, Івано-Франківськ.

Схема лінгвістичного аналізу ономатичної одиниці:

1. Запишіть повний офіційний варіант власної назви. Коротко подайте характеристику об'єкта номінації.
2. Охарактеризуйте структуру власної назви (однокомпонентна/однослівна, двокомпонентна/двослівна, описового характеру).
3. Вкажіть кодифікацію оніма в словниках.

4. Наведіть можливі фонетичні, діалектні, морфологічні та стилістичні варіанти оніма.
5. Наведіть приклади однокореневих власних назв інших класів.
6. З'ясуйте етимологію/доонімне значення онімної одиниці чи її компонентів та мотиви найменування.
7. Опишіть, чи зазнавала власна назва правописних змін в офіційній документації? Під впливом яких чинників це могло відбутися?
8. Чи потребує власна назва лінгвістичної експертизи з метою відновлення нормативного офіційного варіанта?

Тема 10. Естетика і нормативність власних назв у мові художньої літератури посттоталітарної доби.

1. Літературно-художні оніми як засіб естетизації мови.
2. Суспільно-політичні передумови творення літературно-художніх антропонімів пострадянської доби.
3. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби.

ЛІТЕРАТУРА

- Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX – XX ст. Ужгород: 1995. 120 с.
- Белей Л.О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород: 2002. 175 с.
- Вегеш А. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби. Ужгород: 2012. 270 с.
- Вегеш А. Проблеми української літературно-художньої антропоніміки. Методичний посібник для студентів 5 – 6 курсів філологічного факультету. Ужгород: 2021. 67 с.
- Вегеш А.І. Українська літературно-художня ономастика. Збірник статей. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. 510 с.
- Карпенко Ю.О. Літературна ономастика: Збірник статей. Одеса: Астропринт, 2008. 328 с.
- Чижмар О.М. Загальнонаціональне та регіональне в Закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії XIX – XX ст. Ужгород: Видавництво «Карпатська вежа», 2018. 180 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ:

Літературно-художній антропонім (ЛХА) – власна назва літературного героя, витвір мистецької уяви [Л.О. Белей Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії, с. 7].

Онiмiчне значення ЛХА – результат авторського мовотворення, що реалізується трьома основними способами: а) через словесну авторську характеристику денотата-персонажа (енциклопедична характеристика); б) через увиразнення базових конотацій (соціальної, національної, регіональної, хронологічної, емоційно-експресивної) реального антропоніма в його літературно-художньому прототипі; в) за рахунок повного або часткового відновлення доонімної семантики ЛХА [Белей Л.О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії, с. 12].

Ресурси літературно-художньої антропонімії – протиставлення різних варіантів ЛХА, або ЛХА і реальних антропонімів на фонетичному, морфологічному, словотворчому, лексичному та синтаксичному рівнях української мови [Л.О. Белей Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії, с. 42].

Джерельна база української літературно-художньої антропонімії – літературно-художні антропоніми формуються на основі існуючих онімів і завдяки майстерності та ерудиції письменника. На шляху набуття лексемою статусу ЛХА простежуються різні проміжні етапи. Відповідно до цього Л.О. Белей подав докладну характеристику трьох генетичних типів ЛХА: примарні (авторські неологізми), секундарні (запозичені з реальної антропонімії), терціальні (запозичені з фольклоних та літературних джерел) [Л.О. Белей. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії, с. 32 – 42].

Інтелектуалізація літературно-художньої антропонімії – одна з найхарактерніших рис сучасної української літературно-художньої антропонімії. Інтелектуалізація літературно-художньої антропонімії зумовлена прагненням українських письменників подолати так званий хуторянський комплекс, що виявляв свою живучість в українській культурі XIX – XX ст. У сучасній українській літературно-художній антропонімії помітне бажання авторів ввести її в контекст світової культури як органічну і невід’ємну її частину [Л.О. Белей. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії, с. 127].

Новітня літературно-художня антропонімія – антропонімія українських художніх творів, написаних у вільних умовах, без ідеологічних обмежень, та опублікованих у незалежній Україні [Л.О. Белей. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії, с. 126; А.І. Вегеш. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби, с. 6]

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте зміст поняття 'нова літературно-художня антропонімія'. Хто запропонував цей термін?
2. Які хронологічні межі охоплює нова літературно-художня антропонімія?
3. Назвіть основні періоди розвитку нової літературно-художньої антропонімії.
4. Який антропонімічний матеріал є об'єктом вивчення новітньої літературно-художньої антропонімії?
5. Назвіть комплексні наукові праці про літературно-художній антропонімікон новітнього періоду.
6. Якими ресурсами найчастіше послуговуються сучасні письменники для творення літературно-художніх антропонімів новітнього періоду?
7. Охарактеризуйте джерельну базу новітньої української літературно-художньої антропонімії.
8. Назвіть суспільно-політичні передумови творення українських літературно-художніх антропонімів пострадянської доби.
9. Які пріоритети стосовно ресурсів та джерельної бази з'явилися в ономатворчості письменників у посттоталітарний період?
10. Назвіть характерні особливості літературно-художньої антропонімії часів незалежності України.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Підготуйте реферативну анотацію до одної з праць. Напишіть до неї самостійний комплексний висновок про те, які лексичні ресурси мають найбільший вплив на формування новітнього літературно-художнього антропонімікону.

❖ Белей Л.О. Основні тенденції розвитку новітньої української літературно-художньої антропонімії. *Сучасні проблеми мовознавства і літературознавства*. Вип. 8. Ужгород, 2005. С. 189 – 194.

- ❖ Вегеш А.І. Роль промовистих літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Залишинець. Чорний ворон». *Українська літературно-художня ономастика*. Збірник статей. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. С.115 – 125.
- ❖ Вегеш А.І. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця. *Українська літературно-художня ономастика*. Збірник статей. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. С. 187 – 194.
- ❖ Вегеш А.І. Колірний символізм у заголовках романів про УПА Андрія Кокотюхи. *Українська літературно-художня ономастика*. Збірник статей. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. С. 328 – 338.
- ❖ Гриценко Т.Б. Ономастикон художнього тексту як об'єкт цілісного аналізу. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/24749/1/92-99.pdf>
- ❖ Карпенко Ю.О. Власні назви в художній літературі. *Літературна ономастика: Збірник статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 9 – 14.
- ❖ Карпенко Ю.О. Гумористичний принцип у літературній ономастиці. *Літературна ономастика: Збірник статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 146 – 156.
- ❖ Карпенко Ю.О. Ономастичні параметри фольклорних жанрів. *Літературна ономастика: Збірник статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 129 – 131.
- ❖ Карпенко Ю.О. Питання типології літературної ономастики. *Літературна ономастика: Збірник статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 73 – 75.
- ❖ Мельник, М. Р. Функції антропонімів і топонімів у збірці "Вибране" Ліни Костенко. *Закарпатські філологічні студії* : науковий журнал/ голов. ред. І. М. Зимомря. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2019. Т. 1. Вип. 9. С. 12-16. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/33225>

Схема лінгвістичного розбору літературно-художнього антропоніма

1. Записати повну назву персонажа. Вказати назву твору, жанр. Назвати автора.
2. Охарактеризувати структуру ЛХА.
3. Подати статистичну характеристику ЛХА (частотність вживання, вживання одного антропоніма для ідентифікації одночасно кількох героїв, використання письменником антропоніма для називання героя/героїв і для заголовка твору).
4. Визначити джерельну базу ЛХА.
5. З'ясувати доантропонімійне значення кожного компонента ЛХА і його зв'язок з енциклопедичною характеристикою персонажа. Навести відповідний мікроконтекст (словосполучення чи речення, в яких антропонім є частиною характеристики героя).
6. Встановити приналежність ЛХА до функційно-стилістичного різновиду. Назвати лінгвальні ресурси, які забезпечують відповідну стилістичну функцію ЛХА чи є маркером певної конотації.
7. Визначити роль ЛХА для змалювання художнього образу і розриття теми та ідеї твору.
8. Зробити короткий висновок про естетичне значення ЛХА в мовотворчості митця.
9. Зробити висновок про системні зв'язки ЛХА з іншими пропріальними одиницями, з офіційним ономастикомом.

Тема 11. Українська лексикографія посттоталітарної доби

Українська неографія: здобутки і проблеми

1. Розвиток лексикографії у незалежній Україні.
2. Найважливіші словники української мови кін. ХХ – поч. ХХІ ст.
3. Словники і довідники з культури мови.
4. Лексикографічна критика.
5. Комп'ютерна лексикографія.
6. Перспективи української лексикографії.
7. Ономастичні словники посттоталітарного періоду. Загальна характеристика найновіших ономастичних словників.

ЛІТЕРАТУРА

Белей Лесь. Українська мова на початку ХХІ ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 144 с.

Білятинська І. Комп'ютерна лексикографія як перспективний напрямок розвитку процесу укладання словників. URL: https://prlingv.at.ua/publ/komp_juterna_leksikografija_jak_perspektivnij_naprjamok_rozvitku_p_ rocesu_ukladannja_slovniv/1-1-0-7

Карпіловська Є. А. Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління (проект серії словників нової української лексики). *Українська мова*. 2004. № 3. С. 3–29.

Карпіловська Є. А. Зміни в структурі сучасної української мови та можливості їх моделювання. *Українська мова*. 2011. № 2. С. 3–18.

Карпіловська Є. А. Корпусна лінгвістика. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-5251>

Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.): дис. кандидата філол. наук: 10.02.01. Львів, 2002. 212 с.

Нелюба А., Є. Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2014). Словник / Загальна редакція А. Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с.

Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах: [монографія] [Г. М. Вокальчук, А.М. Архангельська, О. А. Стишов, Ю. П. Маслова, В. В. Максимчук]. Рівне — Оломоуць: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011.

Сабадош І.В. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Лексикологія і семасіологія. Фразеологія. Лексикографія: Практикум для студентів-філологів спеціальності «Українська мова і література». Ужгород, 2010. 124 с.

Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття [Текст]: на матеріалі мови засобів масової інформації. Київ: Пугач, 2005. 388 с.

Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський [та ін.]. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія]. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.

Хобзей Н., Сімович К., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Лексикон львівський: поважно і на жарт. Львів., 2009.

Широков В.А. Комп'ютерна лексикографія. Київ: Наукова думка, 2011. 351 с.

Лексикографічні джерела

Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є.А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздірева, Ю. В. Романюк; Відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.

Белей Л. Ім'я для дитини в українській родині: словник-довідник. Ужгород: Просвіта, 1993. 116 с.

Белей Л. Як тебе (на)звати? Харків : Фоліо, 2010. 280 с.

Белей Л. Ім'я дитини в українській родині. Харків: Фоліо, 2010. 285 с.

Білоус М., Сербенська О. Екологія українського слова. Практичний словник-довідник. Львів, 2003.

Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2005. 1728 с.

Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.

Годована М. П. Словник-довідник назв осіб за видом діяльності / М. П. Годована; за ред. Л. В. Туровської. Київ: Наук. думка, 2009. 176 с.

Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ: Наук. думка, 2004. 448 с.

Головащук С. І. Українське літературне слововживання. Київ, 1995. 319 с.

Гринчишин П. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. Київ: Рад. школа, 1986. 222 с.

Демська О., Кульчицький І. Словник омонімів української мови. Львів, 1996.

Дерба С. М. Словник з української термінології прикладної (комп'ютерної) лінгвістики. Київ: 2007. 325 с.

Дергач Д. Словник онімів українських мас-медіа. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2009. 175 с.

Деркач П. Короткий словник синонімів української мови. Київ: Рад.школа, 1960. 209 с.

Довідник з культури мови: Посібник / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, Н. М. Сологуб та ін.; За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Вища школа, 2005. 399 с.

Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.

Колоїз Ж. В. Тлумачно-словотвірний словник okazіоналізмів. Кривий Ріг, 2003. 166 с.

Мазурик Д. Нове в українській лексиці. Словник-довідник. Львів: Світ, 2002. 130 с.

Медіалінгвістика: Словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов / За ред. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. 326 с.

Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003): словник. /Міністерство освіти і науки України, Харк. нац. унт ім.В.Каразіна, Харк. істор. філол. тво; Анатолій Нелюба. Харків: 2004. 136 с.

Нелюба А. М. Лексико-словотвірні інновації (2014). Словник / А. Нелюба, Є. Редько. Харків: ХІФТ, 2015. 220 с.

Нові й актуалізовані слова та значення: Словникові матеріали (2002–2010) / Кер. проекту і відп. ред. О.М. Тищенко, авт. колектив: В.О. Балог, Н.Є. Лозова, Л.О. Тименко, О.М. Тищенко [Інститут української мови НАН України] Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 280 с.

Нові слова та значення: словник / Ін-т укр. мови НАН України; уклали: Л.В. Туровська, Л.М. Василькова. Київ: Довіра, 2008. 271 с.

Полюга Л. М. Словник антонімів української мови. Київ: Довіра, 1999. 275 с.

Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. Київ: Знання, 2004. 367с.

Сизонов Д. Ю. Медична термінологія в українських ЗМІ: словник / За ред. Л. І. Шевченко / Д. Ю. Сизонов. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. 335 с.

- Словник жаргону злочинців. Упорядкування, передмова О.І. Поповченка. Київ: ТОВ «Оберіг», 1996. 144 с.
- Сучасний словник іншомовних слів. Укл. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.
- Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. Київ: Гол. ред. УРЕ, 1985. 966 с.
- Словник іншомовних слів / Уклад. С.М. Морозов, Л. М. Шкарапуца. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
- Словник поетичної мови Василя Стуса (рідковживані слова та індивідуально-авторські новотвори / Укл. Л.В. Оліфіренко. Київ: 2003. 88 с.
- Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т.М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
- Словник української мови в 11-ти томах. / Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР / гол. ред. кол. І.К. Білодід. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. I — XI.
- Словник української мови в двадцяти томах: Том I — VIII. Київ: 2010–2018.
- Словник української мови. Київ: ВЦ «Просвіта», 2012. 1320 с.
- Словотворчість незалежної України, 1991–2011: Словник / Укладач А. Нелюба. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2012. 608 с.
- Словотворчість незалежної України. 2012–2016: Словник / Укладачі А. Нелюба, Є. Редько; загальна редакція А.Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 460 с.
- Ставицька, Леся Український жаргон: Словник. Київ: Критика, 2005. 496 с.
- Словник труднощів української мови / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Радянська школа, 1989. 334 с.
- Словник-довідник з культури української мови. Львів: Фенікс, 1996. 368с.
- Тлумачний словник сучасної української мови: Фахова лексика / Заг. ред. проф. В.С. Калашника. Харків: ФОП Співак Т. К., 2009. 464с.
- Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. 856 с.
- Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів : Світ, 2005. 704 с. [С. XLVIII].
- Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. - Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.
- Шевченко Л. І. Нові слова та фразеологізми в українських мас-медіа: словник/ Л.І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. 114 с.
- Шевченко Л. І. Нові слова та фразеологізми в українських мас-медіа: словник/ Л.І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов; відп. ред. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. Ч. 1. 120 с.
- Щур І.І. Словник комп'ютерного сленгу української мови. Київ: 2006.
- Яцимирська М. Г. Сучасний медіатекст: Словник-довідник. Львів: ПАІС, 2005. 128 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МІНІМУМ:

Лексикографія, словникарство — розділ мовознавства, пов'язаний зі створенням словників та опрацюванням їх теоретичних засад. Відповідно до цього виділяють практичну і теоретичну лексикографію. Тісно пов'язана з лексикологією. Лексикографія виникла з практичних потреб пояснення незрозумілих слів, яке початково здійснювалося у вигляді глос, тобто тлумачення написів на полях і в тексті рукописів книг [О.О. Тараненко, ЕУМ, 2004, с. 296 – 304].

Комп'ютерна лексикографія - прикладна наукова дисципліна на межі мовознавства та інформатики, яка вивчає способи і прийоми застосування методів інформаційної науки і технології у теорії та практиці створення широкого спектра лексикографічних систем; б) галузь комп'ютерної індустрії, яка швидко розвивається головним чином завдяки тому, що лексикографування знань є одним із ефективних способів їхнього виявлення і поширення [В.А. Широков. Комп'ютерна лексикографія, 2011, с. 4].

Корпусна лінгвістика – галузь *мовознавства*, предметом дослідження якої є принципи та методи формування корпусів текстів, а також розроблення комп'ютерних систем для їхнього опрацювання. Сучасні національні корпуси мають здебільшого фундаментальний характер, їхній обсяг сягає 200 і більше млн. слововживань. Такими є, напр., Британський національний корпус (British National Corpus), Narodowy Korpus Języka Polskiego або корпус текстів (Frantext) для укладення словника «Trésor de la langue française» («Скарбниця французької мови»). Корпуси текстів різних типів та призначення мають естон., італ., китай., нім., польс., рос., серб., словен., словац., турец., укр. і чес. мови [Є.А. Карпіловська Корпусна лінгвістика, 2014].

Корпус – модель мовної системи, реалізована в текстах різних функціональних стилів, структури, тематики, призначення, території та часу їх створення. Залежно від призначення виділяють фундаментальні і пошукові (дослідн.) корпуси, для роботи з якими створюють спеціальні текстові процесори – системи опрацювання інформації про мовні одиниці морфологічного, синтаксичного, логіко-семантичного структурних рівнів тексту. В Україні перші корпуси україномовних текстів з'явилися у 90-х рр. ХХ ст., зокрема корпус науково-реферативних та публіцистичних текстів, на базі якого співробітники відділу структурно-математичної лінгвістики (нині у складі Інституту української мови НАНУ, Київ) створили систему автоматизованого орфографічного контролю тексту «Рута» та систему машинного російсько-українського і українсько-російського перекладу «Плай», а також корпус українських художніх, публіцистичних і наукових текстів, сформованих у лабораторії комп'ютерної лінгвістики Київського університету. Над укладанням фундаментальних національних корпусів україномовних текстів працюють науковці Українського мовно-інформаційного фонду НАНУ (Київ) та Інституту української мови НАНУ [Є.А. Карпіловська. Корпусна лінгвістика, 2014].

БЛОК ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Назвіть тлумачні словники української мови, опубліковані в незалежній Україні.
2. Як змінився склад термінологічних словників української мови в кін. ХХ – на початку ХХІ ст.?
3. Які з'явилися нові різновиди українських словників?

4. У чому відмінність між лексикографією тоталітарної доби та новітньою?
5. З'ясуйте причини появи словників сучасного українського жаргону і сленгу.
6. Якими принципами добору реєстрових слів керуються сучасні лексикографи?
7. Як еволюціонували перекладні словники?
8. Назвіть переваги і недоліки сучасних перекладних словників.
9. Поясніть значення терміна 'словники правильності мови'.
10. Назвіть основні сучасні аспекти кодифікації власних назв.
11. Розкрийте основні завдання комп'ютерної лексикографії.

ТЕМИ ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Найважливіші словники української мови кін. ХХ – поч. ХХІ ст.
2. Українська лексикографія посттоталітарної доби.
3. Комп'ютерна лексикографія. Перспективи української лексикографії.
4. Електронні словники Українського мовно-інформаційного фонду.
5. Результати лексикографічної роботи Святослава Караванського.
6. Універсальний словник-енциклопедія за редакцією М. Попович.
7. Світ України в Енциклопедії сучасної України у 30 томах.
8. Енциклопедія історії України.
9. Мала енциклопедія етнодержавознавства.
10. Енциклопедія української діаспори.
11. Юридична енциклопедія.
12. Українська мова: Енциклопедія.
13. Найбільший тлумачний словник в українській лексикографії (Словник української мови: в 11 т.)
14. Мовні реформи у двадцятитомному Словнику української мови.
15. Переваги й недоліки новітніх електронних лексикографічних видань «Словники України».
16. Нормалізація власних назв. Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний.
17. Любомир Белей та його словник «Ім'я дитини в українській родині».
18. Історія прізвищ закарпатських українців у словнику Павла Чучки.
19. Мода як соціальний чинник у сфері закарпатського урбанонімікону (або антропонімікону) кін. ХХ – поч. ХХІ ст.
20. Проблеми правописної нормалізації назв населених пунктів.
21. Ненормативні українські ойконіми і урбаніми.
22. Порушення мовних норм у сфері української ергонімії посттоталітарної доби.
23. Літературно-художні оніми як засіб естетизації мови.
24. Євгенія Чак та її лексикографічна праця «Складні випадки вживання слів».

25. Словник-довідник труднощів української мови за ред. С.Я. Єрмоленко.
26. Олександра Сербенська та її поради щодо культури мови (Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити).
27. Наукові здобутки у лексикографічних працях С.І. Головащука.
28. Екологія українського слова у працях Олександри Сербенської.

Перелік питань до заліку

1. Національно-мовна політика в Україні на сучасному етапі.
2. Закріплення суспільних функцій української мови в Конституції України, Законах України про мови, про національні меншини, про освіту. Роль держави і особистості у розвитку української мови.
3. Інформаційна безпека, мовне насильство.
4. Нові тенденції у функціонуванні української мови, її інтелектуалізація, звільнення від штампів, залишків «новомови» радянського часу.
5. Мовна ситуація в населених пунктах України.
6. Переваги та недоліки білінгвізму.
7. Склад української лексики посттоталітарного періоду. Теоретичні засади та провідні напрями вивчення української лексики кін. ХХ – поч. ХХІ ст.
8. Динаміка лексичної та словотвірної норми мови.
9. Типи мовних інновацій. Різновиди лексичних інновацій.
10. Динаміка україномовної категоризації світу та її вияви в новій лексиці.
11. Інновації в складі термінологічної лексики посттоталітарного періоду.
12. Еколінгвістична та соціолінгвістична проблематика в українських і зарубіжних мовознавчих студіях.
13. Зародження і розвиток української неології.
14. Загальномовні й авторські неологізми. Основні тематичні групи неологізмів.
15. Дослідження семантичних змін в українській лексиці. Метафоризація як провідний процес у творенні неосемантів.
16. Нові утворення як результат метонімізації.
17. Іншомовні слова як важливе джерело збагачення лексичної системи української мови.
18. Проблема вивчення запозиченої лексики. Чинники активізації нововходжень.
19. Особливості освоєння нових іншомовних слів. Англіцизми й американізми. Запозичення з інших європейських мов. Етранжизми з

несвропейських мов. Сучасні тенденції у функціонуванні нових іншомовних слів.

20. Актуалізація як один із інноваційних процесів у лексиці. Особливості актуалізованої (відродженої) лексики. Методика виявлення актуалізованої лексики.

21. Основні групи актуалізованої лексики.

22. Актуалізація лексико-семантичних одиниць релігійного стилю української літературної мови.

23. Основні типи оновлення лексико-семантичних одиниць сучасної української літературної мови.

24. Пасивізація лексем в українській мові кінця XX — початку XXI століття.

25. Сучасні наукові дослідження функціонально-стилістичних можливостей української лексики.

26. Соціальна диференціація української мови: проблеми й аспекти вивчення.

27. Активізація творення та функціонування некодифікованих розмовних одиниць.

28. Субстандартна лексика.

29. Жаргонізація та арготизація.

30. Активізація деяких діалектизмів.

31. Україномовний комп'ютерний сленг.

32. Вивчення проблеми впливу суспільства на національний онімікон в українській та слов'янській ономастиці (огляд сучасних наукових досліджень у галузі ономастики).

33. Сучасні класифікації пропріальних одиниць.

34. Чинники, що впливають на склад та динаміку українського ономастикону кін. XX – поч. XXI ст.

35. Стан сучасного українського ономастикону з погляду його нормалізації: законодавча і правописна база.

36. Поняття про екстенсивну та інтенсивну модель розвитку українського ономастикону. Стихійний характер розвитку ономастикону та способи його стабілізації.
37. Офіційна та неофіційна система іменування людини.
38. Вплив позамовних чинників на вибір імені. Шляхи формування іменника модерної української нації. Наслідки лексичної інтерференції в системі українських антропонімів. Українські імена перед викликами ХХІ ст.
39. Зміни в системі українських прізвищ.
40. Новітні українські прізвиська як показник культури народу.
41. Екстралінгвальні чинники формування українського топонімікону.
42. Власні назви як засіб вираження політичної ідеології.
43. Ненормативні українські ойконіми, урбоніми та ергоніми.
44. Проблемні еколінгвальні зони української топонімії посттоталітарної доби.
45. Літературно-художні оніми як засіб естетизації мови.
46. Суспільно-політичні передумови творення літературно-художніх антропонімів пострадянської доби. Традиції і новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби.
47. Українська неографія: здобутки і проблеми.
48. Найважливіші словники української мови кін. ХХ – поч. ХХІ ст.
49. Словники і довідники з культури мови.
50. Лексикографічна критика.
51. Комп'ютерна лексикографія. Перспективи української лексикографії.
52. Ономастичні словники посттоталітарного періоду. Загальна характеристика найновіших ономастичних словників.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Белей Лесь. Українська мова на початку XXI ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 144 с.
2. Білоконенко Л. Соціолінгвістика. Практикум. Кривий Ріг: 2020. 107 с.
3. Вплив суспільних змін на розвиток української мови: Монографія / Є.А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирева, Ю. В. Романюк; Відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 444 с.
4. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття [Текст]: на матеріалі мови засобів масової інформації. Київ: Пугач, 2005. 388 с.
5. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква : «Авторитет», 2019. 198 с.
6. Струганець Л. В. Неологізація та архаїзація лексики української мови: методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. 68 с.
7. Лавер О.В. Найновіші процеси української лексики посттоталітарної доби. *Методичний посібник для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти філологічного факультету УжНУ, спеціальність 035 Філологія. Українська мова і література, освітньо-професійна програма «Українська мова і література»*, Ужгород: 2023.

Допоміжна література

- Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 48–54.
- Ажнюк Б. М. Англiцизми в сучасній українській, російській і чеській мовах. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 190–207.
- Белей Лесь. Інтернет-блог "Живий Журнал" як мовна спільнота: статус та специфіка комунікації. [Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства](http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2008_12_12). 2008. Вип. 12. С. 67–69. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2008_12_12
- Белей Л. Мовна спорідненість української крізь призму списку Сводеша. *In memoriam: Любомир Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць*. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 53 – 63.
- Белей Лесь. Суржик: соціолінгвістична перспектива. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/21981>
- Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ: Темпора, 2010. 128 с.
- Белей Л. Ім'я дитини в українській родині. Харків: Фоліо, 2010. 285 с.
- Белей Л.О. Псевдонауковий дискурс етномовної ідентифікації населення прикордонних районів Карпат посттоталітарної доби. *Науковий збірник української культури у Свиднику*. Т.26. Свидник: 2011. С. 52 – 59.
- Белей Л.О. «Русинський» сепаратизм: націєтворення in vitro. Київ: Темпора, 2017. 392 с.
- Белей Л.О. «Русинський язык» в Закарпатській області поч. XXI ст.: реалізація мовних прав автохтонного населення чи мовознавча містифікація. *Мовознавство*. №5. 2013. С. 34–40.
- Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX – XX ст. Ужгород, 1995. 120 с.

- Белей Л.О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 175 с.
- Белей О.О. Сучасна українська ергонімія: власні назви підприємств Закарпаття. Ужгород: 1999. 111 с.
- Белей О.О. Суспільно зумовлені інновації в сучасному українському антропоніміконі періоду після революції гідності <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10.31743.teka.11911>
- Белей О.О. Інноваційна сутність сучасного ономастикону української мови воєнного періоду. *In tetoriat: Любомир Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць*. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 63 – 83.
- Білятинська І. Комп'ютерна лексикографія як перспективний напрямок розвитку процесу укладання словників. URL: https://prlingv.at.ua/publ/komp_juterna_leksikografija_jak_perspektivnij_naprijamok_rozvitku_pocesu_ukladannja_slovniv/1-1-0-7
- Буга Т. В. Динаміка жіночих особових імен (на матеріалі українсько-російського іменника Центральної Донеччини). *Мова*. 2012. № 18. С. 153-157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mova_2012_18_40.
- Вільчинський О. К. Зміни оцінності, пасивізація та реактуалізація лексичних одиниць у мові друкованих ЗМІ Тернопільщини в період суспільних змін (1989–1991 рр.). URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?...2.
- Вегеш А.І. Українська літературно-художня ономастика. Збірник статей. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. 510 с.
- Вовчок З.І. Особливості лексичної інтерференції в умовах контактування близькоспоріднених мов. URI: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/76217>
- Волекжаніна, Ю. Г. Актуалізована лексика сучасної газети. *Вісник Запорізького національного університету*. Філологічні науки: зб. наук. статей / голов. ред. П.І. Білоусенко; відп. ред. Т.В. Хом'як. Запоріжжя: ЗНУ, 2007. № 2. С. 59–65.
- Герман В. В. Індивідуально-авторські неологізми (оказіоназми) в сучасній поезії (60–90 рр): автореф. дис.: канд. філ наук. Київ: 1999. 22 с.
- Гнатюк Л. Реактивація лексико-семантичних засобів як джерело поповнення словникового складу сучасної української літературної мови. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ: 2004. Вип.11. Кн.1. С. 101–105.
- Городенська К. Українська неологія. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 137–141.
- Дзюбіна О. І. Структура, семантика, прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж Twitter та Facebook (на матеріалі англійської мови): дис. канд. філол. наук. Львів: 2016. 206 с.
- Дудик М. П. Про активізацію, деактивізацію і реактивізацію у мовленнєвій семантиці. *Система і структура східнослов'янських мов*: зб. наук. пр. Київ: Знання, 2002. С. 181–186.
- Жижома О. О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80–90-х років ХХ століття: дис. кандидата філол. наук: 10.02.01. Київ: 2003. 242 с.
- Закон України Про забезпечення функціонування української мови як державної. Відомості Верховної Ради, 2019, № 21, с. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
- Зимовець Г.В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.15 / Інститут української мови НАН України. К., 1997. 19 с.
- Єрмоленко С. Говіркове багатоголосся сучасної української прози. *Українознавство*. 2008. Число 1. С. 198–205.
- Калетнік А. А. Неокласична неологія: лінгвістичний статус: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 304 с.

- Карпіловська Є. Вторинна номінація у сучасній українській мові: тенденції розвитку. *Лінгвістичні студії*. Вип. 20. Донецьк, 2010. С. 27–32.
- Карпіловська Є. А. Призабуті ресурси української номінації (за матеріалами словників 1920–1930-х років). *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 278–284.
- Карпіловська Є. А. Зміни в структурі сучасної української мови та можливості їх моделювання. *Українська мова*. 2011. № 2. С. 3–18.
- Карпіловська Є. А. Корпусна лінгвістика. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-5251>
- Коваленко Б. О. Стилистично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики. Кам'янець-Подільський, 2009. 182 с.
- Ковтунець О. С. Актуалізація лексики української літературної мови кінця ХХ — початку ХХІ століття: автореферат дис. канд. філол. наук: 10.02.01 — українська мова. Київ, 2017. 21 с.
- Колоїз Ж. В. Українська неологія: здобутки та перспективи. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*. Сер.: Філологія. Мовознавство. 2009. Т. 105, Вип. 92. С. 57–62.
- Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація. Київ: Акцент, 2007. 311 с.
- Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ століття: монографія. Київ: Видавничий центр «Академія», 2012. 416 с.
- Косяк Н. Стилистично маркована лексика: аргі, жаргон, сленг, суржик, варваризми, екзотизми, пуризм. Їх роль і місце у мовленні. *Українська мова та література*. 2011. № 41–42. С. 10–15.
- Кюнцлі Р. В., Пискач О. Д., О. В. Дерпак. Культура українського мовлення: Навчальний посібник. Львів: 2010. 236 с.
- Левченко Т.М. Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації: стилістика і прагматика. Кваліфікаційна наукова праця на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова [на правах рукопису]. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021 <https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Levchenko-avtoreferat.pdf>
- Лисенко О. А. Іншомовні слова як різновид лексичної інтерференції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), жовтень. С. 174–176.
- Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.): дис. кандидата філол. наук: 10.02.01. Львів, 2002. 212 с.
- Масенко Л. Усні форми побутування мови. Явище вульгаризації мовлення. *Незалежний культурологічний часопис «і»*. Львів, 2004. С. 58–69.
- Мацько Л. Українська мова в кінці ХХ ст. (Зміни в лексиці). *Дивослово*. 2000. № 4. С. 15–20.
- Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ (Збірник наукових праць). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 688 с.
- Навальна М. І. Динаміка лексику української періодики початку ХХІ ст. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.
- Німчук В. В. Державна мова. Українська мова. Енциклопедія. Київ: 2004. С. 140-142.
- Негер О.Б. Українська урбанонімія Закарпаття у ХХ – на початку ХХІ ст. Ужгород: РІК-У, 2018. 200 с.
- Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2014). Словник. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с.

- Нуждак Л. Український ономастикон посттоталітарної доби у світлі еколінгвістики. Ужгород: 2012. 238 с.
- Нуждак Л.В. Еколінгвістичні особливості сучасної української пропріальної лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n43/61.pdf>
- Нуждак Л.В. Лінгвокультурологічні дослідження українських онімів. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 68. Філологічні науки. URL: eprints.zu.edu.ua/9497/1/30.pdf
- Пахомова С. М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах. /Наук. ред. П.П. Чучка. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України; Державний вищий навчальний заклад "Ужгородський національний університет". Ужгород: Вид-во Олександрів Гаркуші, 2012. 344 с.
- Пахомова С. М. Ономастика в дзеркалі українсько-словацької комунікації. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2019. Випуск 71. Ч. I. С.188–198.
- Пискач О. Основи і принципи культури українського мовлення: Навчально-методичний посібник. Ужгород: 2000. 90 с.
- Підкуймуха Л.М. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі : спроба аналізу. *Мова : класичне - модерне - постмодерне : збірник наукових праць*. 2016. Вип. 2. С. 135 – 144.
- Поліщук Н.О. Термінолексика як джерело оновлення газетного тексту (на матеріалі газет перших десятиліть ХХІ ст. Кваліфікаційна наукова праця на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова [на правах рукопису]. Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2019 URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Polischuk_Nataliia/Terminoleksyka_iak_dzherelo_onovlennia_haze_tnoho_tekstu_na_materiali_hazet_pershykh_desiatylyt_XXI_s.pdf
- Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч.посібник. Київ: Либідь, 2001. 240 с.
- Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
- Романюк М.І. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Ужгород: *Гр'яжда*, 2007. 124 с.
- Сабадош І.В. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Лексикологія і семасіологія. Фразеологія. Лексикографія: Практикум для студентів-філологів спеціальності «Українська мова і література». Ужгород, 2010. 124 с.
- Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя ХІХ ст. (чоловічий український та польський іменники). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2011. Вип. 28. С. 418-423. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2011_28_116.
- Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів: 2002.
- Сербенська О. Інтерференційні явища в публічному мовленні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2001. Вип. 24. С. 177 – 181.
- Сополига М. Політичне русинство – антиукраїнський проект (в контексті Словаччини). *In tetoriam: Любомир Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць*. Ужгород: видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 141 – 173.
- Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*. 2001. № 1. С. 55–68.
- Ставицька Л. Сучасний український інтержаргон: проблеми й аспекти вивчення. *Мовознавство: Доп. та повідомл. ІV Міжнар. конг. українців* / Відп. ред. В. Німчук. Київ: Пульсари, 2002. С. 213–216.
- Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація мови. Київ: 2005.

- Ставицька Л. Український жаргон: словник. Київ: Критика, 2005. 496 с.
- Ставицька Леся, Труб Володимир. Суржик: міф, мова, комунікація. *Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти*. Київ: 2007. С. 31-120.
- Стишов О. А. Актуалізація традиційної української лексики і проблема сучасної літературної норми. *Мова і культура*. Київ: Collegium, 1998. Т. 2. С. 127–128.
- Стишов О. А. Динамічні процеси в лексиці та фразеології сучасної української мови (друга половина 80-х — 90-ті роки ХХ ст.). *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. Українська мова / Red. nauk. S. Jermolenko. Opole: Un-t Opolski. 1999. S. 90–103.
- Стишов О. А. Пасивізація окремих груп лексики на сучасному етапі. *Система і структура східнослов'янських мов*: зб. наук. пр. /Ред-кол.: В. І. Гончаров (відп. ред.) та ін. Київ: Знання. 2001. С. 197–203.
- Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття [Текст]: на матеріалі мови засобів масової інформації. Київ: Пугач, 2005. 388 с.
- Стишов О. А. Основні тенденції розвитку лексичного складу української мови початку ХХІ століття. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. пр. Філологічні науки. Запоріжжя: Запорізький національний ун-т, 2012. С. 406–415.
- Стишов О. А. Номінації осіб в сучасній українській мові (на матеріалі дискурсу ЗМІ). *Мовознавство*. 2012. № 6. С. 23–37. (1 частина).
- Стишов О. А. Номінації осіб в сучасній українській мові (на матеріалі дискурсу ЗМІ). *Мовознавство*. 2013. № 1 С. 20–29. (2 частина).
- Стишов О. А. Актуалізовані слова в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ століття. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії*: зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне — Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 21 (3). С. 71–74.
- Стишов О. А. Семантична деривація жаргонізмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харківського нац. педуніверситету ім. Г. Сковороди. Харків: ХДПУ, 2016. Вип. 41. С. 74–84.
- Стишов О. А. Тематичні групи термінів-неологізмів в сучасному українськомовному медіадискурсі. *Наукова термінологія нового століття: теоретичні і практичні виміри*: зб. наук. пр. Рівне, 2016. С. 102–106.
- Стишов О. А. Позасловникова розмовна метафора в сучасній українській мові. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «фірма «Планер», 2016. Вип. 23. С. 47–53.
- Стишов О. А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку ХХІ століття. *Studia Philologica (Філологічні студії)*: зб. наук. праць / редколегія: І. Р. Буніятова, Л. І. Белехова, О. Є. Бондарева [та ін.]. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. Вип. 9. С. 66–75.
- Стишов О. Спортивні жаргонізми в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ століття. *Граматичні студії*: зб. наук. праць/ Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. Вип. 34. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 76–84.
- Стишов О. А. Стилiстично маркованi лексичнi неологiзми в дискурсі ЗМІ початку ХХІ століття. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харків, 2018. Вип. 47. С. 91–98.
- Стишов О., Ярова І. Молодіжні жаргонізми в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ століття. *Українська мова і література в школах України*. 2018. № 10. С. 3–7.
- Томіленко Л. М. Актуалізація та пасивізація української лексики на сучасному етапі (на матеріалі I тому Словника української мови у 20 томах). *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 553–558.
- Чемеркін С.Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньо-структурні процеси. Київ: 2009. 240 с.
- Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття. Ужгород: 2008. 671 с.
- Шевельов Ю. У довгій черзі: проблеми реабілітації. Київ. 1991. № 12. С. 72–76.

Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус. Чернівці, 1998.

Широков В.А. Комп'ютерна лексикографія. Київ: Наукова думка, 2011. 351 с.

Щур І. І. Україномовний комп'ютерний сленг: формування і функціонування: дис. кандидата філол. наук: 10.02.01. Київ: 2006. 245 с.

Лексикографічні джерела

Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є.А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирева, Ю. В. Романюк; Відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.

Белей Л. Ім'я для дитини в українській родині: словник-довідник. Ужгород: Просвіта, 1993. 116 с.

Белей Л. Як тебе (на)звати? Харків : Фоліо, 2010. 280 с.

Белей Л. Ім'я дитини в українській родині. Харків: Фоліо, 2010. 285 с.

Білоус М., Сербенська О. Екологія українського слова. Практичний словник-довідник. Львів, 2003.

Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2005. 1728 с.

Головащук С.І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ: Наук. думка, 2004. 448 с.

Головащук С.І. Українське літературне слововживання. Київ, 1995. 319 с.

Демська О., Кульчицький І. Словник омонімів української мови. Львів, 1996.

Дерба С.М. Словник з української термінології прикладної (комп'ютерної) лінгвістики. Київ: 2007. 325 с.

Дергач Д. Словник онімів українських мас-медіа. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2009. 175 с.

Довідник з культури мови: Посібник / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бабик, Н. М. Сологуб та ін.; За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Вища школа, 2005. 399 с.

Єрмоленко С. Я., Бабик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.

Колоїз Ж.В. Тлумачно-словотвірний словник okazіоналізмів. Кривий Ріг, 2003. 166 с.

Мазурик Д. Нове в українській лексиці. Словник-довідник. Львів: Світ, 2002. 130 с.

Медіалінгвістика: Словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов / За ред. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. 326 с.

Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003): словник. /Міністерство освіти і науки України, Харк. нац. унт ім. В. Каразіна, Харк. істор. філол. тво; Анатолій Нелюба. Харків: 2004. 136 с.

Нелюба А. М. Лексико-словотвірні інновації (2014). Словник / А. Нелюба, Є. Редько. Харків: ХІФТ, 2015. 220 с.

Нові й актуалізовані слова та значення: Словникові матеріали (2002–2010) / Кер. проекту і відп. ред. О.М. Тищенко, авт. колектив: В.О. Балог, Н.Є. Лозова, Л.О. Тименко, О.М. Тищенко [Інститут української мови НАН України] Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 280 с.

Полюга Л. М. Словник антонімів української мови. Київ: Довіра, 1999. 275 с.

Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. Київ: Знання, 2004. 367с.

Сизонов Д. Ю. Медична термінологія в українських ЗМІ: словник / За ред. Л. І. Шевченко / Д.Ю. Сизонов. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. 335 с.

Сучасний словник іншомовних слів /Укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.

Словник іншомовних слів / Уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.

- Словник поетичної мови Василя Стуса (рідковживані слова та індивідуально-авторські новотвори / Укл. Л. В. Оліфіренко. Київ: 2003. 88 с.
- Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т. М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
- Словник української мови в двадцяти томах: Том I— VIII. Київ: 2010–2018.
- Словотворчість незалежної України, 1991–2011: Словник / Укладач А. Нелюба. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2012. 608 с.
- Словотворчість незалежної України. 2012–2016: Словник / Укладачі А. Нелюба, Є. Редько; загальна редакція А. Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 460 с.
- Ставицька, Леся Український жаргон: Словник. Київ: Критика, 2005. 496 с.
- Словник труднощів української мови / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Радянська школа, 1989. 334 с.
- Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський [та ін.]. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.
- Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів : Світ, 2005. 704 с. [С. XLVIII].
- Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.
- Шевченко Л. І. Нові слова та фразеологізми в українських мас-медіа: словник/ Л.І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов; відп. ред. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. Ч. 1. 120 с.
- Щур І.І.* Словник комп'ютерного сленгу української мови. Київ: 2006.
- Яцимірська М. Г. Сучасний медіатекст: Словник-довідник. Львів: ПАІС, 2005. 128 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

Виконання завдань з програми „Мовний калейдоскоп”, розміщеної в Інтернеті (кер. проекту - О. Сербенська, Web-підтримка - І. Довгий). Адреса: www.lnu.edu.ua/lknp/mova.htm

Інтегрована лексикографічна система «Словники України» / Національна академія наук України. – Версія 1.03. – Український мовно-інформаційний фонд, 2003
<http://www.slovnky.net/>

Освітні портали:

<http://sum.in.ua/>

<https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=22856&page=777>

<http://www.mova.info/>

<https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

<https://ulif.org.ua/>